

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta lesnická a dřevařská

Katedra myslivosti a lesnické zoologie

**Fakulta lesnická
a dřevařská**

Začínající lesní pedagog a jak připravit výukový den

Bakalářská práce

Michaela Bednářová

Ing. MgA. Jana Adámková, Ph.D.

2022/2023

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta lesnická a dřevařská

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Michaela Bednářová

Lesnictví

Ochrana a pěstování lesních ekosystémů

Název práce

Začínající lesní pedagog a jak připravit výukový den

Název anglicky

Beginning forest educator and how to prepare a teaching day

Cíle práce

Cílem práce je připravit jednoduchý návod pro zcela nové a začínající lesní pedagogy. Hlavním cílem je připravit přehled, kde je možnost získat materiály, výukové pomůcky, inspiraci pro náplň hodin, možnost financování pro začínající pedagogy a připravit koncept výukových her na jeden den včetně SWOT analýzy a zpracovat analýzu kritické cesty výukového dne.

Metodika

V rešerši je úkolem vytvořit jednoduchý historický přehled o vzniku, historii a vývoji lesnické pedagogiky, seznámit se základními informacemi o lesní pedagogice, definovat její principy a osobnost lesního pedagoga zejména z odborného pohledu lesnictví. Zaměřit se na možné zdroje financování lesnické pedagogiky a zjištění možností získávání výukových a didaktických pomůcek.

V metodické části je úkolem vytvořit detailní odborný koncept jednoho výukového dne (suchá a mokrá varianta) s lesním pedagogem pro dvě věkové skupiny dětí (MŠ+1.- 2. třída ZŠ; 3.- 5. třída ZŠ) včetně konceptu her, pracovních listů, které jsou vloženy jako příloha bakalářské práce. Součástí metodické části je i vypracovat časový plán přípravy, zpracovat SWOT analýzu a kritickou cestu výukového dne.

Harmonogram zpracování

Literární rešerši student průběžně konzultuje se školitelem a zpracuje ji do 31. srpna 2022. Nejpozději do 30. září 2022 zpracuje připomínky k rešerši a předloží metodickou část a návrh konceptu her včetně pracovních listů. Do 30. listopadu dokončí metodickou část a výsledky analýz. Celý rukopis bakalářské práce předloží ke kontrole vedoucímu práce do 31. ledna 2023. Dokončenou bakalářskou práci odevzdán v termínu duben 2023 na studijní oddělení FLD dle harmonogramu a pokynů vydaných k odevzdávání bakalářských prací.

Doporučený rozsah práce

30 – 50 stran

Klíčová slova

Lesní pedagogika, výukový program pro les. pedagogiku, materiály pro lesní pedagogy, SWOT analýza, kritická cesta.

Doporučené zdroje informací

COATES, J. K., & PIMLLOT-WILSON, H. (2019). Learning while playing: Children's Forest School experiences in the UK. *British Educational Research Journal*, 45(1), 21–40. <https://doi.org/10.1002/berj.3491>

LESKOVCOVÁ, Martina, Lada MATOUŠKOVÁ PRYLOVÁ a Alice PALACKÁ. Environmentální výchova v České republice a v EU, systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-42-2.)

MARUŠÁKOVÁ, Ludmila a kol. Lesná pedagogika krížom cez Európu. Zvolen: Národné lesnícke centrum, 2010. ISBN 978-80-8093-119-3.

Matoušková Prylová, L. a kol. Young people in European forests – YPEF, učebnice. Praha: ČZU, 2017.

ŘEZÁČ, Jan. Pedagogický manuál pro lesníky – lektory, lesní pedagogy. Trutnov: Nadace dřevo pro život, 2011.

SYNEK Michal, Radomil ŽATKA. Environmentální výchova v terénu. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-22-4.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – FLD

Vedoucí práce

MgA. Ing. Jana Adámková, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra myslivosti a lesnické zoologie

Elektronicky schváleno dne 12. 5. 2022

doc. Ing. Vlastimil Hart, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 31. 8. 2022

prof. Ing. Róbert Marušák, PhD.

Děkan

V Praze dne 19. 02. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci " Začínající lesní pedagog a jak připravit výukový den" jsem vypracoval(a) samostatně pod vedením vedoucího práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor(ka) uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Krtově dne 04.04.2023

Poděkování

Rád(a) bych touto cestou poděkoval(a) Ing. MgA. Janě Adámkové, Ph.D. za její trpělivé vedení a odborný přístup při zpracování bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat svým přátelům a rodině za poskytnutí cenných rad a silnou podporu při studiu.

Začínající lesní pedagog a jak připravit výukový den

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce byla lesní pedagogika. Hlavním cílem bylo shrnout dostupné informace o lesní pedagogice a vytvořit jednoduchý návod pro začínající lesní pedagogy.

První část práce byla zaměřena na vytvoření uceleného přehledu pojmů v oblasti lesní pedagogiky a objasnění jejich principů a cílů včetně historických souvislostí. Pozornost byla věnována také metodám a pomůckám, používaným při akcích lesní pedagogiky, legislativnímu rámci a financování těchto akcí, stejně jako důležitým organizacím, zabývajícím se touto tematikou.

Hlavní náplní této práce bylo vytvořit ukázkový celodenní program lesní pedagogiky pro děti, který by mohl sloužit jako příručka začínajícím pedagogům. Aktivity byly navrženy jak pro mladší (děti z mateřských škol a 1. a 2. třídy ZŠ), tak pro starší děti (3. až 5. třída ZŠ) a to včetně programu pro případ nepříznivého počasí. Připraveny byly rovněž koncepty her a ukázky pracovních listů pro děti. Do práce byl zahrnut též časový harmonogram přípravy akce lesní pedagogiky a další informace, důležité pro začínající lesní pedagogy (rozdíly v přípravě programu pro starší/mladší děti, pomůcky apod.)

Dalšími podstatnými výstupy této práce byla SWOT analýza konání akce lesní pedagogiky a kritická cesta přípravy výukového dne. SWOT analýza byla využita jako nástroj k sumarizaci faktorů, které mohou ovlivnit konání akce lesní pedagogiky. Podstatné je zejména uvědomění si slabých stránek a rizik, hrozících při pořádání programu. Metoda kritické cesty, pro jejíž grafické znázornění byly v této práci využity Ganttovy diagramy, byla využita pro vyhodnocení rizikových faktorů přípravy výukového dne. Vzhledem k tomu, že se jedná o sériově navazující činnosti, bylo zjištěno, že změna v průběhu, byť jediné aktivity ovlivní průběh zbývajících částí programu.

Klíčová slova: lesní pedagogika, výukový program pro les. pedagogiku, materiály pro lesní pedagogiku, SWOT analýza, kritická cesta

Beginning forest teacher and how to prepare a teaching day

Summary

The topic of this bachelor thesis was forest pedagogy. The main objective was to summarise the available information on forest pedagogy and to create a simple guide for novice forest educators.

The first part of the thesis was focused on creating a comprehensive overview of terms in the field of forest pedagogy and clarifying its principles and goals, including historical contexts. Attention was also paid to the methods and tools used in forest pedagogy activities, the legislative framework, financing of these activities, as well as important organizations dealing with this topic.

The main content of this thesis was to create a sample full-day forest pedagogy program for children, which could be used as a guide for novice educators. Activities were designed for both younger children (preschoolers and 1st and 2nd grade elementary school students) and older children (3rd to 5th grade elementary school students), including a program for adverse weather conditions. Concepts for games and sample worksheets for children were also prepared. The thesis also included a timetable for preparing the forest pedagogy activity and other information important for novice forest educators (differences in preparing programs for older/younger children, tools, etc.).

Other significant outputs of this thesis were a SWOT analysis of forest pedagogy activity and a critical path for preparing the educational day. The SWOT analysis was used as a tool to summarize factors that can influence the forest pedagogy activity. It is essential to be aware of the weaknesses and risks that may arise during the program. In the critical path method, for which Gantt charts were used to graphically represent it, there is an evaluation of the risk factors in preparing the educational day. Since these are serially connected activities, it was found that a change during even a single activity would affect the course of the remaining part of the program.

Keywords: forest pedagogy, educational program for the forest. pedagogy, materials for forest pedagogy, SWOT analysis, critical path

Obsah

1	Úvod.....	11
2	Cíl práce.....	12
3	Literární rešerše.....	13
3.1	Historie a současnost lesní pedagogiky v ČR a v Evropě	13
3.2	Lesní pedagogika a její cíle.....	16
3.3	Lesní pedagog a jak se jím stát	19
3.4	Principy a nástroje lesní pedagogiky.....	21
3.4.1	Prožitková metodika	24
3.5	Legislativní rámec a financování lesní pedagogiky	25
3.6	Pomůcky a materiály využívané v lesní pedagogice.....	27
3.7	Významné organizace a státní podniky, pořádající akce lesní pedagogiky	28
4	Metodika	31
4.1	Plánování programu	31
4.1.1	Věkové skupiny dětí	31
4.1.2	Časový harmonogram	32
4.1.3	Pomůcky	33
4.2	Koncepce programu pro menší děti	33
4.2.1	Příprava programu	34
4.3	Koncepce programu pro větší děti.....	34
4.3.1	Příprava programu	35
4.4	SWOT analýza.....	35
4.5	Kritická cesta.....	36
5	Výsledky	37
5.1	Koncept akce lesní pedagogiky	37

5.2	SWOT analýza – výsledky.....	37
5.3	Kritická cesta.....	39
6	Diskuze.....	43
6.1	Koncept akce lesní pedagogiky – menší děti.....	43
6.2	Koncept akce lesní pedagogiky – větší děti.....	44
6.3	Koncept akce lesní pedagogiky – „mokrý varianta“	46
6.4	Využití SWOT analýzy pro konání akce LP.....	47
6.5	Využití metody Kritické cesty pro přípravu akce LP	48
7	Závěr	50
8	Literatura.....	52
9	Samostatné přílohy	56
9.1	Program pro mladší děti.....	56
9.2	Program pro starší děti.....	58
9.2.1	"Minihry"	60
9.3	Mokrý varianta.....	61
9.3.1	Program „Les ve škole“	61

Seznam tabulek, obrázků a grafů

Tabulka č. 1: SWOT analýza – silné, slabé stránky, příležitosti a hrozby akce s lesním pedagogem

Graf č. 1: Graf č.1 – Kritická cesta

Graf č. 2: Za poznáním lesa (pro mladší děti)

Graf č. 3: Růst lesa (pro starší děti)

Graf č. 4: Les ve škole (mokrý varianta)

Obrázek č. 1: Mapa oblasti s vyznačením tras – pro mladší děti žlutou barvou, pro starší děti zelenou

1 Úvod

Lesní pedagogika je specifická forma vzdělávání, zabývající se předáváním informací o lese a lesnictví veřejnosti. Akce lesní pedagogiky jsou většinou zaměřeny zejména na děti, kterým jsou zábavnou formou zprostředkovávány informace o fungování lesního ekosystému, hospodaření v lese a myslivosti. Lesní pedagogiku je možné považovat za moderní způsob komunikace mezi lesníky a veřejností (VLS©2022).

Lesní pedagog je speciálně vyškolený lesník, který zábavně a interaktivně představuje les. V ČR je možné stát se lesním pedagogem absolvováním kurzu lesní pedagogiky Palacká (2018). Tato práce byla koncipována jako pomůcka pro začínající lesní pedagogy. Bylo vydáno mnoho sborníků her a ukázkových příkladů programů lesní pedagogiky pro děti, v nichž je možné se při přípravě akce lesní pedagogiky inspirovat, nicméně pro začínajícího lesního pedagoga je podstatný také postup a časový harmonogram přípravy takové akce.

SWOT analýza a metoda kritické cesty nejsou zcela typickými nástroji pro hodnocení přípravy programu lesní pedagogiky, v případě kritické cesty dosud neexistuje ke srovnání žádná obdobná literatura. Provedení obou analýz však může přispět k úspěšnému naplánování a následně uspořádání kvalitní akce lesní pedagogiky.

Cílem této bakalářské práce bylo inspirovat začínající lesní pedagogy a usnadnit jim přípravu akcí lesní pedagogiky včetně ukázky nástrojů, které je možné při chystání takového programu využít.

2 Cíl práce

Cílem práce je připravit jednoduchý návod pro zcela nové a začínající lesní pedagogy. Hlavním cílem je připravit přehled, kde je možnost získat materiály, výukové pomůcky, inspiraci pro náplň hodin, možnost financování pro začínající pedagogy a připravit koncept výukových her na jeden den včetně SWOT analýzy a zpracovat analýzu kritické cesty výukového dne.

3 Literární rešerše

3.1 Historie a současnost lesní pedagogiky v ČR a v Evropě

Lesní pedagogika byla založena v USA panem Josephem Cornellem (z Kalifornie) v 60. letech minulého století. Postupně se rozšířila po celé Americe a poté pronikla i do Evropy, konkrétně do Švýcarska, Rakouska a Německa a odtud do dalších států (PAWS©2007).

V České republice se lesní pedagogika začala vyvíjet okolo 90. let minulého století. Mezi průkopníky se řadí zaměstnanci Integrované střední školy lesnické ve Vimperku, kteří se zúčastnili kurzu lesní pedagogiky v sousedním Rakousku. Po absolvování kurzu začali provozovat lesní pedagogiku v České republice a již roku 2002 se u nás uskutečnil první kurz lesní pedagogiky. Základní principy byly převzaty od Rakušanů a upraveny pro české podmínky. Protože však výše jmenovaná lesnická škola v roce 2003 ukončila svoji činnost, od roku 2005 se pořádání kurzů chopilo Sdružení lesní pedagogů ČR a Střední lesnická škola v Hranicích. Tyto kurzy probíhají až do současnosti, od roku 2007 přibýly i kurzy nástavbové (Leskovcová et al. 2012).

K velkému rozšíření lesní pedagogiky v ČR došlo v roce 2002, kdy se rozšířila mezi mnoho lesnických organizací. V současné době zabezpečují rozvoj a provozování lesní pedagogiky oba státní podniky, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem, mnoho městských lesů a střední lesnické školy (Leskovcová et al. 2012).

Machar (2011) doplňuje, že lesní pedagogika v ČR je stále do jisté míry ovlivněna Rakouským modelem. Mimo velkých lesnických podniků, které organizují akce lesní pedagogiky, spolupracují s lesními pedagogy i někteří soukromí vlastníci lesa, kteří se tak snaží navázat dobrý vztah s veřejností a představit jí les a lesní hospodářství.

V současnosti již je lesní pedagogika rozšířena prakticky ve všech zemích EU, principy jsou podobné, rozdíly jsou zejména v systému fungování (Leskovcová et al. 2012).

Podle Macháčkové (2021) jsou rozdíly ve fungování lesní pedagogiky v jednotlivých zemích evidentní. Každá země přistupuje obecně ke vzdělávání i k lesní pedagogice jiným způsobem. Liší se finanční zabezpečení těchto aktivit stejně jako požadavky na lesní pedagogy a jejich přístup. V každé zemi též hraje roli zájem lesnických podniků o lesní pedagogiku.

Rakousko patří mezi země s nejlépe propracovaným systémem lesní pedagogiky, povinnost zajišťovat lesní pedagogiku je zde dokonce legislativně zakotvena, ale záleží

na konkrétních vyučujících, zda tyto akce s dětmi navštíví. V Rakousku je celkem 11 středisek lesní pedagogiky, z nichž hlavní a zároveň školicí je v Gmündenu. Stejně jako v ČR zde probíhají kurzy pro začínající lesní pedagogy, kterých se ale může zúčastnit kdokoli. Lesní pedagogika je dotována státem, ovšem pouze tehdy, pokud je příslušný lesní pedagog vystudovaný lesník nebo složí zkoušku z lesnického minima. Na lesnických školách v Rakousku je lesní pedagogika volitelným, někde i povinným předmětem (PAWS©2007).

V Německu je lesní pedagogika legislativně ošetřena pouze v některých spolkových zemích, je zaměřena pouze na menší děti (do cca 10 let) a není zde zakotven žádný vzdělávací systém pro lesní pedagogy. Nejpropracovanější systém lesní pedagogiky je v Brandenbursku, kde provozují lesní pedagogiku pro menší i větší děti a mládež, ale také např. pro seniory a postižené. Snaží se rovněž pozitivně působit i na vlivné osobnosti - politiky, tisk, právníky a manažery. Lesním pedagogem se může stát kdokoli, byly zde založeny i lesní školy, muzea, divadla, naučné stezky apod. (PAWS©2007).

PAWS (©2007) uvádí, že ve Finsku je lesní pedagogika součástí školních osnov a zabývají se jí firmy a sdružení, které zaštiťuje a sdružuje Finská lesnické asociace. Ve Finsku fungují i speciální webové stránky, sloužící pro získání materiálů lesní pedagogiky, ale rovněž pro komunikaci s lesními pedagogy. Aktivity lesní pedagogiky jsou zde jednodenní až týdenní v závislosti na programu a ročním období (obdoba "školy v přírodě" v ČR) a jsou pro školy zdarma. Finská lesnické asociace pořádá každým rokem národní kvíz o lese, do kterého se zapojuje až 75 % škol. Nejsou zde organizovány žádné kurzy pro lesní pedagogy, ale dochází ke spolupráci mezi všemi skandinávskými zeměmi, které pořádají výměnné pobyty lesních pedagogů, aby získali nové poznatky.

V Maďarsku se lesní pedagogice věnují na školách, které budují přímo soukromí vlastníci lesů. Tyto školy pak nabízejí různé programy související s lesní pedagogikou včetně ubytování. Programů se může zúčastnit každý, mimo běžných aktivit lesní pedagogiky zahrnují i vyjížďky na koních, výlety na kolech a jiné sportovní aktivity (PAWS©2007).

Lesní pedagogika je na Slovensku součástí environmentální výchovy a Ministerstvem zemědělství a rozvoje venkova pro ni byla schválena oficiální koncepce. Lesní pedagogiku zde zajišťují certifikovaní lesní pedagogové a je určena všem (dětmi, seniorům, rodinám, ale i lidem se speciálními potřebami). Lesní pedagogika je zde realizována převážně formou školních exkurzí do lesa a dle názoru vyučujících by měla být součástí vzdělávacích programů všech dětí (Kollárová 2021).

Na Slovensku se lesní pedagogice věnují od roku 2000 a stejně jako v České republice se inspirovali v Rakousku. Od roku 2002 zde rovněž probíhají kurzy lesní pedagogiky, která však není nijak financována, a proto o ni není přílišný zájem. Lesnické subjekty pořádají převážně jednodenní akce pro velký počet účastníků. Nejlépe fungující organizací z pohledu lesní pedagogiky na Slovensku jsou Státní lesy Tatranského národního parku (TANAP), kde mají lesníci lesní pedagogiku přímo v popisu práce (PAWS©2007).

Polsko spoléhá v organizaci lesní pedagogiky na státní lesy, které mají na každé své správě alespoň jednoho lesního pedagoga. Existují zde 4 programy lesní pedagogiky podle ročních období, akce lesní pedagogiky bývají 5ti až 6ti hodinové. Mimo prožitkové metody se zaměřují i na výuku poznávání rostlin a zvířat a konají akce pro všechny věkové skupiny (PAWS©2007).

Ve Slovinsku je lesní pedagogika stále poměrně novým oborem. Stejně jako v ČR jde o environmentální výchovu a vzdělávání o lese, přírodě a jejich hodnotách, založené na emocionálním vnímání přírody a zážitkovém poznávání. Lesní pedagogika ve Slovinsku vychází z poznatků velkého reformátora školství Johanna Heinricha Pestalozziho. Lesní pedagogika je zaměřena především na předškolní a školní děti. Rozvoj lesní pedagogiky zde však naráží na tyto problémy: 1) ve školních výukových programech je environmentální výchova nejasně definována a probírána pouze obecně, 2) učitelé mají obavy o bezpečí žáků při výuce mimo školu, 3) mimoškolní aktivity pro děti bývají zaměřeny výhradně sportovně, 4) běžní pedagogové nemají pro lesní pedagogiku dostatečné znalosti. I zde se ale lesní pedagogika setkává s kladnými ohlasy (Györek©2010).

Vartiainen a Enkenberg (©2011) provedli výzkum týkající se lesní pedagogiky v Evropě. Všechny zainteresované zeměvyjma Finska, Bulharska a České republiky poukazují na nedostatečně technické vybavení ve školách. Podle účastníků z Estonska, Slovenska, Švédska, Finska a Litvy je problém se staršími konzervativními pedagogy zavádět jiné způsoby výuky, než na které byli zvyklí. Na nedostatek finančních prostředků v lesní pedagogice upozorňovali zástupci ČR, Estonska a Lotyšska. V ČR je to způsobeno tím, že lesní pedagogika není certifikována MŠMT a školy nechtějí investovat do necertifikovaných akcí. Ve Švédsku nejsou ve vzdělávacích osnovách žádná omezení ani doporučení. V mnoha školách je tak výuka v přírodě naprosto přirozená, ale mnoho škol ji vůbec nepraktikuje. Přitom zástupci Švédska sami uvedli, že lesní pedagogika/výuka v přírodě je ideálním způsobem, jak se vyhnout nudné výuce ve třídě. Také podle Lotyšska a Slovenska má být lesní pedagogika chápána jako pokrokový způsob výuky s velkým potenciálem změnit tradiční výukový systém.

Roku 2004 vznikla tzv. Evropská síť lesních pedagogů, která od roku 2006 pravidelně organizuje Evropský kongres pro lesní pedagogy s cílem zajisti výměnu informací, literatury, poznatků a zkušeností mezi lesními pedagogy z celé Evropy (v současnosti zahrnuje 12 evropských států včetně ČR) (Lesní pedagogika©2015).

Na webovém portálu Forestpedagogics (©2017) jsou uvedeny podrobné informace o průběhu všech dosud konaných Evropský kongresů pro lesní pedagogy. První kongres se uskutečnil v roce 2006 v Sopronu (Maďarsko), následovaly kongresy v Gmündenu (Rakousko 2007), Burfeltu (Lucembursko 2008), Lyssu (Švýcarsko 2009), Lahti (Finsko 2010), Freisingu (Německo 2011), Dunkeldu (Velká Británie 2012), Bilbao (Španělsko 2013), Lagrówu (Polsko 2014), Zvolenu (Slovensko 2015) a Biri (Norsko 2016). V roce 2017 hostila Evropský kongresů pro lesní pedagogy Česká republika, konal se na Milovech. V roce 2018 proběhl kongres v Pudasjärvi ve Finsku, v roce 2019 v Lotyšské Rize. Kvůli pandemii koronaviru se kongres následně konal až v roce 2021, a to online. V roce 2022 proběhla akce již standardně ve Švýcarském Curychu.

3.2 Lesní pedagogika a její cíle

Lesní pedagogika je součástí lesnické a environmentální výchovy, jde o předávání informací o lese a hospodaření v něm veřejnosti prostřednictvím lesního pedagoga. Hlavním principem je tzv. zážitkové poznávání lesa - účastníci aktivit lesní pedagogiky se učí vnímat les všemi smysly, učení probíhá nenásilně, vnímání je přirozené a zapamatování informací snadné. Motto lesní pedagogiky zní: O lese učit v lese. Hlavními cíly lesní pedagogiky jsou výuka dětí jinak než tradičně ve škole (hry a aktivity často propojují hned několik školních předmětů a umožňují pocvičování mnoha důležitých kompetencí), dále prohlubování zájmu veřejnosti o les, zlepšování vztahu člověka k přírodě, přiblížení práce lesníků a vysvětlení významu hospodaření v lese široké veřejnosti (Lesy ČR©2022).

Podle Jurčíkové et al. (2014) lesní pedagogika představuje veřejnosti les jako ekosystém, vysvětluje trvale udržitelné lesní hospodářství a smysl hospodaření v lesích a zdůrazňuje i další přínosy lesa pro člověka. Jejím základním principem je vnímání přírody všemi smysly. Toto zprostředkovávají speciálně vyškolení lesníci přímo v lesním prostředí.

Lesní pedagogika je určena všem; zejména dětem (předškolákům i školákům), ale samozřejmě také dospělým, rodinám, seniorům, handicapovaným lidem apod. Hlavním cílem lesní pedagogiky je snaha zlepšit vztah mezi lesem a lidmi, vysvětlit funkce lesa a jeho

význam pro člověka i zvěř a apelovat na odpovědné zacházení s přírodou. Chce učit děti o procesech a vztazích probíhajících v lese, probudit v dětech zájem o les a přírodu, ale také je naučit, jak se v tomto prostředí správně chovat. Lesní pedagogika se snaží přimět veřejnost pohlížet na les komplexně z pohledu ekologického, ekonomického i sociálního; nastínit základy hospodaření v lese, shrnout práva a povinnosti vlastníků i návštěvníků lesa a snažit se o návrat lidí k přírodě, podporovat pozitivní vztah veřejnosti k lesnímu hospodářství a přístup ke dřevu jako obnovitelné surovině (Lesní pedagogika©2015).

Lesní pedagogika nepředstavuje les jen jako ekosystém, ale jako důležitou součást krajiny s mnoha funkcemi. Zaměřuje se především děti a mládež, ale mnoho akcí je určeno i pro ostatní věkové skupiny. Využívá metody prožitkového učení, projektového vyučování, metody umělecké, dramatické, hudební i výtvarné (Leskovcová et al. 2012).

Lesní pedagogiku je možné považovat za snadný a moderní způsob komunikace mezi lesníky a veřejností. Jejím cílem je zasvětit účastníky akcí do fungování lesa a přírodního prostředí a ukázat lesníky jako partnery lesa, nikoli jeho nepřátele. Prezentace lesnictví probíhá především formou zážitkových aktivit přímo v lese zcela přirozeně a nenásilně. Lesní pedagogika se snaží o uvědomění si všech přínosů lesa pro člověka, kromě hospodářské se snaží zdůraznit také ostatní (např. ochrannou, klimatickou či rekreační) funkce lesa a nabádá ke správnému chování lese (VLS©2022).

Na webových stránkách „Vojenské lesy a statky dětem“ jsou cíle lesní pedagogiky formulovány následovně. Lesní pedagogika se nesnaží nahradit školu nebo učitele, ale ukázat i jiné formy učení se - např. prostřednictvím vlastních smyslů a zážitků. Představuje dětem les nejen jako ekosystém, ale také zdůrazňuje jeho význam pro společnost. Vysvětluje principy hospodaření v lese a uvádí na pravou míru dezinformace o lesním hospodářství, šířící se na veřejnosti. Chce ukázat působení člověka na les v pozitivním světle, představit lesníky jako kvalifikované a důvěryhodné osoby. Lesní pedagogika informuje o principech trvale udržitelného lesního hospodaření a motivuje účastníky k ekologickému chování a zodpovědnosti vůči životnímu prostředí (VLS©2022).

Synek a Žatka (2012) doplňují, že les představuje významný krajinný prvek, který je součástí školních osnov na prvním i druhém stupni základních škol, a nabízí mnoho odborných, biologických a ekologických témat. Je možné jej zároveň využít jako učebnu i hernu, umožňuje vzdělávání, výchovu, ale i interaktivní výuku. Lesní pedagogika se snaží vzbudit u dětí zájem o les a přírodu pomocí zážitkového poznávání, klade důraz na aktivitu účastníků, neboť děti

se z vlastních zážitků a zkušeností učí nejsnáze. Základním mottem je objevovat, poznávat, zkoumat a tvořit.

Úkolem lesní pedagogiky je ukázat dětem les jako životně důležitou součást krajiny, vysvětlit některé předsudky (např. většina dětí a dospělých z řad veřejnosti např. neví, že lesník může skácet i zdravý strom a vykácení části lesa bere jako jeho zničení; mezi veřejností též převažuje názor, že u nás lesů ubývá a jsou přetěžovány) a odůvodnit potřebu hospodaření v lese (Synek a Žatka 2012).

Projekt PAWS (©2007) vysvětluje potřebu kontaktu člověka s přírodou: Les je součástí lidské existence již od nepaměti a dodnes je v lidech zakořeněna potřeba kontaktu s přírodou. Pobyt v lese přináší lidem zklidnění, odreagování od vymožeností civilizace, dalo by se říci, že je lidem "balzámem na duši". Les je unikátním ekosystémem hned v několika ohledech: produkuje dřevo, je nejvýznamnějším komponentem biodiverzity, je hned po sídlech nejpřirozenějším životním prostředím pro člověka. To vše znamená hodnotu, kterou musíme chránit, pokud chceme žít dál. Úkolem lesního pedagoga je zprostředkovávat zábavnou formou chápání lesního ekosystémů v koexistenci s člověkem pomocí aktivního prožitku a vlastních zkušeností.

Lesníci se pomocí lesní pedagogiky snaží oslovit veřejnost a vzbudit radost a zájem o les - nabízejí zdánlivě všední věci, které však bohužel lidé již často ani nevnímají. Lesní pedagogika nabádá k uvědomění si krásy při dýchání čerstvého lesního vzduchu, radosti ze společně prožitých aktivit a zážitků a vnímání přírody všemi smysly. Poukazuje na monumentálnost lesa a schopnost produkovat užitek i bez jakéhokoliv lidského přičinění. Lesní pedagogové učí schopnosti obdivovat na první pohled všední věci. Předávají vědomosti, které mohou v lese také názorně ukázat a účastníci akcí lesní pedagogiky si vše mohou osahat, ověřit v praxi. Lesní pedagogika také přibližuje veřejnosti práci lesníka, kterého představuje jako experta ve svém oboru, ovládajícího dialog mezi přírodou a lidstvem. Ukazuje hospodářsky motivovanou činnost člověka v lese v pozitivním světle a představuje model trvale udržitelného lesního hospodářství jako model odpovědného využívání zdrojů. Lesníci se snaží motivovat lidi k návštěvám lesa, starají se o bezpečnost návštěvníků lesa a jsou ochotni poskytovat veřejnosti informace a vědomosti o životě lesa (PAWS©2007).

3.3 Lesní pedagog a jak se jím stát

Za lesního pedagoga je v podmínkách ČR považován lesník - člověk s lesnickým vzděláním či praxí v lesnictví a úspěšný absolvent certifikovaného kurzu lesní pedagogiky. Měl by umět představit les a lesnictví. Proč jsou lesními pedagogy lesníci? Kdo jiný by lépe dokázal vysvětlit všechny děje a souvislosti, odehrávající se v lesním ekosystému; prezentovat všechny funkce lesa a objasnit principy trvale udržitelného lesního hospodářství. Lesník je všestranně vzdělán a vzhledem k tomu dokáže na problémy v krajině nahlížet komplexně (Lesní pedagogika©2015).

Podle Kutého (2008) je opravdu důležité, aby byly programy lesní pedagogiky vedeny lesními pedagogy - lesníky. Jen ti znají svůj les důvěrně a umí jej kompletně představit. Jsou také schopni prakticky představit činnosti a nástroje spojené s prací v lese a vykonáváním lesnické profese.

Leskovcová et al. (2012) charakterizují lesního pedagoga jako speciálně vyškoleného lesníka, který zábavně a interaktivně představuje les. Jeho cílem není poučování, ale zajímavý a příjemný prožitek, který nenásilnou formou přirozeně k učení vede. Každý lesní pedagog je absolventem certifikovaného kurzu lesní pedagogiky, na němž si osvojuje zejména základy pedagogiky a psychologie a prakticky se připravuje na práci s veřejností v terénu a sám si aktivity s dětmi také vyzkouší.

Při lesní pedagogice se lesník stává průvodcem návštěvníků ve "svém" lese a snaží se v nich probudit zájem o les a práci lesníka. Lesní pedagog by měl být člověk "s otevřeným srdcem", který chce sloužit lesu, ale i lidem. Správný lesní pedagog nechystá pro návštěvníky lesa soutěže a závody, ale snaží se je přimět, aby přemýšleli o příčinách a důsledcích dějů, probíhajících v lesním ekosystému. Motivuje návštěvníky lesa k dodržování zásad správného chování v lese a respektu k lesnímu prostředí. Důležité je také lidem ukázat, jak mohou (byť mnohdy nevědomky) někdy sami les poškozovat např. při některých sportovních aktivitách. Lesní pedagog informuje veřejnost o hlavním poslání lesníků, kterým je zachování lesa, trvale udržitelné hospodaření v lesích a udržování či zlepšování kvality životního prostředí. Představuje les jako chrám přírody, jako místo ideální k odreagování od každodenního shonu a stresu. Zdůrazňuje krom produkční i ostatní mimoprodukční funkce lesa. Lesní pedagog je velmi komplexně vzdělaný člověk, který v lese tráví desítky hodin týdně a má jej rád. Chce se starat o les a podělit se o své zkušenosti i s veřejností (Palacká 2018).

Lesní pedagog se v oboru lesní pedagogiky stává uznávaný tím, jak umí v praxi prokázat vlastní schopnosti. Kromě odborných znalostí lesníka se očekává, že prokáže i kompetence spojené s vytvářením podnětného prostředí a předáváním znalostí účastníkům programu (PAWS©2007).

Lesní pedagog by podle PAWS (©2007) měl být zejména schopen formulovat a srozumitelně sdělit cíle, vytvořit dobré podmínky pro učení dětí v lese a mít osvojené potřebné znalosti a dovednosti. Bez těchto základních věcí je obtížné děti vzdělávat a vychovávat. Proto také lesníci navštěvují kurzy lesní pedagogiky, kde získávají pedagogické, sociální a jiné potřebné dovednosti. Lesní pedagog nejen, že se musí bezvadně orientovat v přednášené problematice, měl by také dbát na rozvoj osobnosti dětí; řídit a pomáhat dětem s procesem učení se; poskytovat kvalitní zpětnou vazbu. Důležité je rovněž umět si naplánovat program a správně rozvrhnout čas na jednotlivé aktivity.

Být dobrým lesním pedagogem je obtížné. Naučit děti rozpoznat dřeviny či druhy zvěře je snadné, ale lesní pedagogika by měla být zejména o probuzení zájmu veřejnosti o les a hospodaření v něm a zamyšlení se nad procesy, které v něm probíhají. Měla by ukázat lesnictví v pozitivním světle a motivovat ke změně vlastního smýšlení (Palacká 2018).

Jak vyplývá z výzkumu Macháčkové (2021), většina lesních pedagogů se o přírodu a les zajímala už od dětství a v mládí často navštěvovala skaut či podobné organizace včetně účasti na letních táborech.

Třetina dotázaných lesníků jsou lesními pedagogy na plný úvazek, ostatní jsou zaměstnání na různých postech v lesnictví a lesní pedagogice se věnují pouze část pracovní doby. Tito lidé často tráví svůj volný čas přípravami akcí lesní pedagogiky i nad rámec svého zaměstnání, mnohdy zdarma nebo za zanedbatelné finanční odměny. Sami lesní pedagogové si uvědomují, že na lesní pedagogice se nedá vydělávat. Jakmile by se z toho stal byznys, vytratilo by se nadšení a dobrovolnost. Většina lesních pedagogů vnímá lesní pedagogiku ne jako práci, ale jako hobby a to zejména v zemích, kde lesní pedagogika dosud nemá dlouhou tradici (Macháčková 2021).

Podle Macháčkové (2021) si až polovina lesních pedagogů připravuje programy a materiály ve svém volném čase. Téměř polovina dotazovaných lesníků poukazovala na nedostatečnou finanční a morální podporu ze strany zaměstnavatele. Lesní pedagogové z postkomunistických zemí upozorňují na odsuzování lesnictví veřejností a neúctu k lesnickým

profesím. Někteří lesní pedagogové popisují špatné zkušenosti např. ze spolupráce s učiteli (zasahování učitele do programu, nedisciplinovanost, odvádění pozornosti...).

Sami lesní pedagogové by uvítali mít lesní pedagogiku jako práci na plný úvazek tak, aby měli dostatek času pro přípravu akcí a her a cítili větší podporu. Za vhodné by považovali plánovat akce ve spolupráci se školami vždy v dostatečném předstihu. Určité procento lesních pedagogů však je spokojeno se stávajícím stavem, lesní pedagogiky podle nich není možné považovat za samostatnou profesi (Macháčková 2021).

Palacká (2018) uvádí, že kurzy lesní pedagogiky organizuje Střední lesnická škola v Hranicích ve spolupráci se Sdružením lesních pedagogů v ČR. Semináře pořádá zpravidla dvakrát ročně UZEI pod hlavičkou MZe.

Kurzy jsou akreditovány Ministerstvem zemědělství a jsou kompatibilní s kurzy lesní pedagogiky v ostatních státech EU. Lesníci si zde ke svému vzdělání doplňují základy pedagogiky, psychologie, didaktiky a prakticky se připravují na práci s dětmi a veřejností (Machar 2009).

Palacká (2018) doplňuje, že jde o týdenní kurz lesní pedagogiky s dotací 40 hodin. Výuka adeptů probíhá ve škole i v terénu a je při ní využíváno moderní vybavení. Završením celého kurzu je vlastní příprava a realizace akce lesní pedagogiky účastníky, kde si pod dohledem mohou vyzkoušet a ověřit získané vědomosti.

Lektory na kurzech jsou především odborníci s mnohaletými zkušenostmi. Kurzy jsou dva - základní kurz a kurz nástavbový, zaměřený na práci s méně obvyklými cílovými skupinami (senioři, handicapovaní lidé apod.). Kromě toho se lesní pedagogové mohou dále vzdělávat a vyměňovat si své zkušenosti i na pravidelných vzdělávacích seminářích (Leskovcová et al. 2012).

3.4 Principy a nástroje lesní pedagogiky

Hlavním principem lesní pedagogiky je komunikace lesníků s veřejností. Lidé obecně vnímají hospodaření v lese - zejména těžbu dříví (zvláště v blízkosti svých domů, chat či v turisticky vyhledávaných lokalitách) daleko citlivěji než např. zemědělství. Snahou lesní pedagogiky je vysvětlit veřejnosti, že lesníkům jde zejména o zachování lesa, nikoli o zisk z vytěženého dříví. Přirozeně se nejedná o jediný možný způsob komunikace s veřejností, dá se však považovat za způsob velmi efektivní (Lesní pedagogika©2018).

Webový portál Letem lesem (©2019) uvádí, že hlavním principem lesní pedagogiky je vysvětlení souvislostí mezi lesním ekosystémem, stromy, rostlinami a živočichy v něm žijícími a člověkem. Dále zmiňuje cíle lesní pedagogiky, které však jsou v této práci povětšinou uvedeny již v kapitole "Lesní pedagogika a její cíle".

Základní myšlenkou lesní pedagogiky je vhodně koncipovat aktivity tak, aby byli co nejvíce zapojeni účastníci akce a lektor jim byl víceméně jen "doprovodem". Konkrétní úkoly a hry je vhodné připravit tak, aby byly zapojeny nižší úrovně poznávání (zapamatování, vyzkoušení si apod.), ale i ty vyšší (analýza, syntéza, reflexe). V neposlední řadě je velmi důležité připravit účastníkům akce co nejvhodnější podmínky pro učení se (PAWS©2007).

Totéž potvrzují Smrtová et al. (2012). Akce lesní pedagogiky využívají zejména prožitkovou metodu. Je nutné, aby akce byly naplánovány s úkoly a hrami nastavenými přiměřeně věku účastníků a dostatečně zajištěny po všech stránkách, ať už organizačně, metodicky či bezpečnostně.

Lesní pedagogiky se snaží rozvíjet vztah mezi lidmi a lesem, vysvětlit veřejnosti koncept trvale udržitelného hospodaření v lesích a péče o životní prostředí, představuje les jako ideální místo pro vzdělávání. Lesní pedagogika učí člověka úctě k přírodě, ohleduplnosti, odpovědnosti a toleranci; zvyšuje povědomí veřejnosti o práci lesníků, mimoprodukčních přínosech poskytovaných lesem a využití dřeva jako obnovitelné suroviny (Forestpedagogics©2017).

Nejčastěji využívaným nástrojem lesní pedagogiky je prožitková metoda, která je podrobně specifikovaná v následující kapitole. Zde je uveden výčet dalších způsobů předávání informací o lesa a lesnictví podle PAWS (©2007).

Přednáška – jedná se o slovní výklad určitého tématu bez přílišného zapojení posluchačů. Tato forma je vhodná pro velké skupiny účastníků, pro přednášejícího je však obtížnější udržet pozornost a pro posluchače je těžší si informace zapamatovat. Dá se využít pro výklad teoretické části učiva na akcích pro mnoho NEdětských účastníků (PAWS©2007).

Vyprávění – rovněž slovní prezentace problematiky s menší mírou formality než přednáška a větším důrazem na zapojení i posluchačů. Výhodou je vyšší aktivita účastníků a uvolněnější atmosféra, může však snadno sklouznout do módu přednášky (nemají-li účastníci snahu se angažovat). Poměrně vhodná metoda pro akce lesní pedagogiky ať již přímo ze strany lesního pedagoga nebo např. hosta (PAWS©2007).

Diskusní skupiny – řízená výměna poznatků např. mezi lesním pedagogem a účastníky akce či s přizvaným hostem aj. Tato forma nutí všechny zúčastněné k aktivitě, rozvíjí myšlení, účastníci mají okamžitou možnost zpětné vazby, nicméně kvalita diskuze velmi záleží na erudovanosti zúčastněných. Metoda vhodná pro rozvoj komunikačních schopností (PAWS©2007).

Náhodné (tzv. "bzučící") skupiny – princip viz výše s tím rozdílem, že rozdělení se na skupiny je možno v kterékoli fázi akce, skupiny proberou zadané téma a potom diskutují s ostatními skupinami a sdělují své závěry pomocí vedoucího skupinky. Výhodou tohoto uspořádání je získání více názorů na problematiku, nevýhodou je velká náročnost pro organizátora (PAWS©2007).

Seminář – výměna informací a poznatků ke konkrétnímu tématu prostřednictvím příspěvků, zpráv a diskuzí připravených přímo účastníky akce. Tato metoda klade velký důraz na schopnost samostatného vystupování, ale její kvalita opět velmi záleží na erudovanosti zúčastněných (PAWS©2007).

Úkoly – metoda spočívající ve zpracovávání odpovědí získaných z předložených nebo přednesených informací. Výhodou je nastavení si rychlosti podle vlastních potřeb účastníka, při nevhodně zvoleném zadání však mohou být úkoly pro účastníky nudné. Práci s otázkami je možné v přiměřeném rozsahu zařadit do rozvrhu akce lesní pedagogiky (PAWS©2007).

Hry – lesní pedagog vybere a přestaví účastníkům akce zvolenou hru. Tato metoda uvolňuje atmosféru a je pro účastníky velmi zábavná, učení probíhá samovolně a nenásilně. Nevýhodou může být rozptýlení účastníků od tématu, případně odpor některých kolektivů ke hraní her. Hry je vhodné zařazovat na akce lesní pedagogiky zejména při účasti dětí (PAWS©2007).

Hraní rolí – kreativní ztvárnění zadaného tématu/situace. Tato metoda stejně jako hraní her uvolňuje atmosféru a je pro účastníky velmi zábavná. Nicméně je zde málo prostoru pro předávání nových informací, a ne každého účastníka hraní baví (jde zejména o introvertní jednice). Tato metoda je v lesní pedagogice hojně využívána, cílí zejména na samotný zážitek než na vzdělávání (PAWS©2007).

Z dalších metod je možné zmínit ještě např. workshopy, případové studie či brainstorming, v lesní pedagogice však nejde o často využívané možnosti (PAWS©2007).

Vzhledem k pandemii koronaviru v letech 2019–2021 a nutnosti distanční výuky zkoumali Pastukh a Zhuk (2021) možnosti využití digitálních technologií a distanční výuky

v lesní pedagogice. "Digitální lesní pedagogika" má svá specifika. Probíhá formou on-line školení, přednáškových videí a seminářů. Digitalizace vyžaduje změny v obsahu a formě předkládaného učiva. Výhodou je možnost využívání grafických vizualizací, řešení kreativních úkolů a optimalizace vzdělávání, bohužel na úkor pobytu v lesním prostředí. "Digitální lesní pedagogika" má mírně odlišný obsah učiva i způsob prezentace informací, nicméně je přirozeným krokem v době pandemie a digitalizace všech sfér života.

3.4.1 Prožitková metodika

Prožitková metoda je nejčastěji využívaný způsob předávání informací/učení v lesní pedagogice. Tato metoda je zaměřena na vnímání pomocí všech smyslů, klade důraz na aktivitu a následně vlastní zážitky a prožitky účastníků akcí lesní pedagogiky. Využívá jednak podnětů vycházejících přímo z lesního prostředí, jednak stimulace smyslů vhodně zvolenými aktivitami a hrami. Lesní prostředí je unikátní – je samo o sobě velmi inspirativním místem, které působí na více smyslů zároveň a tím umožňuje získávání zcela unikátních prožitků (PAWS©2007).

Naess (1989) se domnívá, že sama příroda je nejlepším zdrojem vědomostí. Některé programy environmentální výchovy však mají tu nevýhodu, že popisují přírodní procesy a ekosystémy z pohledu dospělých, který je příliš abstraktní pro malé děti. Naess proto označuje jako ideální stav poznávání přírody pomocí citů a emocí, nikoli rozumu.

Wedlichová (2011) považuje smyslové prožitky za vhodný prostředek ke zvyšování emoční inteligence u dětí. Environmentální výchova vede u dětí k ekologičtějšímu chování a udržitelnému životnímu stylu.

Prožitková metoda bývá v literatuře označována též jako tzv. zážitková pedagogika. Např. Jirásek (2004) charakterizuje prožitkovou metodu jako proces prožívání, analyzování a reflexe realizovaných aktivit. Ideálním prostředím pro zážitkovou pedagogiku je právě les (příroda). Oblíbenými metodami zážitkové pedagogiky jsou hry, ukázky, scénky či tvoření, ale využívány jsou samozřejmě i "méně akční" formy sdělování informací jako vyprávění a diskuse. Důraz je kladen mj. na týmovou práci, koordinaci a sebereflexi. Prožitek je vnímán jako způsob osobního rozvoje.

Učení se vlastními zážitky je v životě člověka velmi důležitým způsobem poznávání. Poznatky odvozené z vlastních prožitků jsou dlouhodobě zapamatovatelné a snadno vybavitelné. Zážitkové učení je založeno na aktivitě ze strany posluchačů, vyučující se nesnaží být autoritou, ale partnerem. Tento typ výuky je zábavnější, více strhující a motivační než klasický způsob učení. Podle Dalovy pyramidy učení si člověk zapamatuje asi 10 % toho,

co četl, 20 % toho, co slyšel, 30 % toho, co viděl, 50 % toho, co viděl a slyšel, 70 % toho, co řekl a až 90 % toho, co řekl a sám udělal nebo si vyzkoušel (Spellstudio©2022).

V lesní pedagogice se jedná především o prožitky, vnímání propojení člověka s lesem i historie navštíveného místa. Některé původní národy považují rostliny, stromy a zvířata za své učitele a příbuzné, usilují o obhospodařování přírodních zdrojů jinak než k výhradně lidskému prospěchu. Les není jen místem pro vycházky s dětmi, nutí nás k zamyšlení, tichému všimání a obdivu. Lesní pedagogika se snaží interpretovat hlas lesa pro veřejnost a "sdílet les". Učí ocenit krásu slunce, prosvítajícího skrze listí, ochutnat lesní plody, sdílet radost z pohledu na myš, připravující si zásoby na zimu, poslouchat šumění potoka. Tyto zážitky motivují děti k zamyšlení a ptaní se (Woods et al. 2018).

3.5 Legislativní rámec a financování lesní pedagogiky

Lesní pedagogika není v ČR nijak legislativně zakotvena. Je zmiňována ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (tzv. EVVO) a environmentálního poradenství 2016 - 2025, např. v bodu 2.6.2 - EVVO by měl být propojován s praktickými programy zejména v oblasti ochrany přírody např. v rámci činnosti zoologických a botanických zahrad, lesní pedagogiky, domů přírody apod. či v bodu 5.2.6, kde jsou definovány vzdělávací cíle EVVO - EVVO podporuje různé formy neformálního mimoškolního vzdělávání všech věkových skupin mj. vzdělávání v přírodě, např. táborů, vycházek a jiných venkovních akcí včetně akcí lesní pedagogiky a dále v bodu 5.2.7 - EVVO by měl být propojován s ostatními koncepty zaměřenými na vzdělávání v přírodě, např. s lesními školkami, návštěvnickými středisky, lesní pedagogikou a zoopedagogikou, zahradními terapiemi apod. (MŽP©2022).

Usnesením vlády ČR č. 116 ze dne 17. 2. 2020 byla schválena Koncepce státní lesnické politiky do roku 2035, kde je lesní pedagogika zahrnuta v navrhovaných opatřeních, konkrétně se jedná o dlouhodobé cíle D, bod 3 - rozvoj poradenství a osvěty. Opatření je zaměřeno jak na soukromé vlastníky lesů (poradenství), tak na veřejnost (lesní pedagogika – objasnit veřejnosti význam lesů a lesnictví). Je nezbytné na tuto činnost vyčlenit adekvátní finanční prostředky (MZe©2020).

Z dalších strategických dokumentů, v nichž je zakotvena potřeba lesnické osvěty a poskytování informací o trvale udržitelném hospodaření v lesích, je možné zmínit ještě

Koncepci podpory mládeže pro období 2014 - 2020, strategický cíl II, jenž má motivovat děti a mládež k ekologickému smýšlení a rozvíjet jejich environmentální povědomí (MZe 2021).

Možnosti financování lesní pedagogiky jsou různé, liší se dle konkrétních podmínek. Některé majetky si nemohou dovolit uspořádat víc než 10 akcí lesní pedagogiky za rok, velké lesnické subjekty a lesní správy/městské lesy v blízkosti velkých měst konají akce lesní pedagogiky i několikrát týdně, zaměstnávají přímo lesní pedagogy, kteří se nevěnují jiným činnostem či dokonce provozují vlastní vzdělávací centrum, minizoo apod. Významné lesnické subjekty např. Lesy ČR, s.p., Vojenské lesy a statky ČR, s.p., standardně financují lesní pedagogiku, osvětu a reklamu ze svého zisku, v některých případech lze od účastníků lesní pedagogiky vybírat poplatek. Na pořádání akcí lesní pedagogiky je též možné získat dotaci. Např. městské lesy mohou o financování akcí lesní pedagogiky požádat svého zřizovatele nebo příslušný krajský úřad. Některé akce lze spolufinancovat z fondu Celostátní sítě pro venkov nebo spoluprací na společných projektech se Sdružením vlastníků obecních a soukromých lesů v ČR či s jinými neziskovými subjekty (SVOL©2022).

SVOL (©2022) doplňuje, že dotace na lesní pedagogiku poskytovalo také Ministerstvo zemědělství (Program rozvoje venkova 2014 - 2020) a Ministerstvo pro místní rozvoj (Integrovaný regionální operační program 2014 - 2020 a Operační programy přeshraniční spolupráce).

Celkem 19 významných lesnických subjektů sestavilo koncepci směřování lesnické pedagogiky v ČR do budoucna. Zástupci těchto organizací signovali „Jednotný postup pro realizaci lesní pedagogiky u lesnických subjektů v ČR“ a s ním související „Akční plán na období 2022 – 2026“. V prvním zmíněném dokumentu jsou nastíněny a shrnuty základní principy, historie a organizace lesní pedagogiky v Evropě, včetně stanovení dlouhodobých cílů a seznam strategických dokumentů, souvisejících s danou problematikou. Akční plán stanovuje krátkodobé i průběžné cíle s doporučeními pro Ministerstvo zemědělství, subjekty, zabývající se lesnickou pedagogikou a střední lesnické školy a lesnické fakulty. Z nejdůležitějších cílů je možno zmínit např. umožnění a zdokonalení vzdělávání nových lesních pedagogů; prohloubení spolupráce s orgány státní správy; evidence a vyhodnocování probíhajících akcí LP; podpora průzkumu vlivu LP na veřejnost aj. (Lesní pedagogika©2022).

3.6 Pomůcky a materiály využívané v lesní pedagogice

Často využívanými pomůckami v lesní pedagogice jsou: psací potřeby (pastelky, fix, tužka apod.), papíry, jmenovky (lepící cedulky, lepící páska), izolepy, nůžky, šátky a lano. Vhodné je mít s sebou též lékárníčku, podsedačky pro děti, kolíčky, mapu, nůž. Další potřebné vybavení závisí na připraveném programu, jedná se např. o obrázky zvířat/rostlin/stromů, shozy (parohy), krabičky, pytlíky, vábničky apod. Potřebné vybavení a pomůcky nosí lesní pedagog nejčastěji sbalené v batohu (Jurčíková et al. 2014).

Projekt PAWS (©2007) rovněž doporučuje lesním pedagogům uložení potřebného vybavení do batohu, v němž by nikdy neměla chybět lékárníčka. Z dalších užitečných pomůcek zmiňuje např.: lupu, lano, kolíčky, psací potřeby (fixy, tužky, voskovky aj.), lepící pásku, jmenovky, plachtu, metodické listy k daným tématům, písťalku, obrázkové kartičky (zvířata, rostliny), sáčky na sběr přírodnin, šátky či nůž. Podle naplánovaných aktivit je možné s sebou mít také např.: parůžky, drápy nebo zuby zvířat, historické lesnické nástroje, atlasy rostlin/živočichů/neživé přírody, entomologické potřeby apod. Důraz je kladen i na správnou výstroj lesníka - musí být vhodně oblečen buď do uniformy nebo čistého pracovního oděvu a označen dle místních tradic.

Kromě výše uvedeného se mohou hodit i následující pomůcky (dle připraveného programu akce): gumičky, provázky, drátky, roličky od toaletního papíru, dalekohled, špejle, lepidlo, pilka, kousky/kusy látek, zátky od piva (Danišová 2018).

Zapletal (1987) doplňuje ještě tyto užitečné věci: písťalka, stopky, kompas, svinovací metr, barevné kartičky/lístečky, míč, fáborky.

Je rovněž vhodné předem obeznámit účastníky aktivit lesní pedagogiky s vhodným oblečením a vybavením. Děti by měly mít pevné boty a dlouhé kalhoty, pláštěnku pro případ deště, popř. šátek, baterku nebo jiné avizované vybavení, dostatek pití a svačinku (PAWS©2007).

Akce lesní pedagogiky bývají půldenní i delší, konají se za každého počasí. Účastníci akce se často pohybují přímo v lesních porostech, kde překonávají spoustu překážek. Pohyb v lese je různorodý, je proto důležité upozornit děti, aby byly vhodně vybaveny. Účastníci akce lesní pedagogiky by vždy měli mít pevnou obuv, na což je nutné školy upozornit. Vhodné jsou také dlouhé kalhoty a dlouhý rukáv jako prevence před klíšťaty a poraněním např. o trní ostružin. Pro případ nepříznivého počasí je vhodná čepice, pláštěnka. Důležitý je rovněž

dostatek pití a svačina. Nejlepší je kontaktovat příslušného učitele již před akcí, aby děti přišly do lesa připraveny (Lesní pedagogika©2018).

Z běžně používaných materiálů se logicky nabízí přírodniny. Mohou to být větve, kameny, plody (žaludy, kaštiny, ořech), šišky, listí/jehličí, kůra, hrabanka, mech, rostliny aj. Z přírodnin je možné vyrábět obrázky, skládat obrazce, vytvářet hudební nástroje, přívěšky a jiné drobnosti (Jurčíková et al. 2014).

Podle Šejblové (2019) můžeme na výrobu různých postaviček, obrázků a obrazců (např. mandal) využít tento přírodní materiál: listí, jehličí, mech, kamínky, větvičky, drobné suché klacíky, šišky, plody, semena, tráva, kůra nebo květy.

3.7 Významné organizace a státní podniky, pořádající akce lesní pedagogiky

Lesní pedagogiku v ČR má na starost tzv. pracovní skupina, založená v roce 2007 jako poradní orgán Ministerstva zemědělství. Jejími členy jsou: Česká lesnická společnost, Česká zemědělská univerzita v Praze, Lesy ČR, s.p., Ministerstvo zemědělství, Nadace dřevo pro život, Sdružení lesních pedagogů ČR, Sdružení vlastníků obecních a soukromých lesů v ČR, Lesy hlavního města Prahy, Střední lesnická škola Hranice, Střední lesnická škola Žlutice, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem (koordinátor) a Vojenské lesy a statky, s.p. Tato pracovní skupina metodicky a koordinačně zabezpečuje lesní pedagogiku v České republice, organizuje akce pro veřejnost na celostátní úrovni, zajišťuje a podporuje vzdělávání lesních pedagogů a zastupuje české lesní pedagogy na mezinárodních akcích (Lesní pedagogika©2021).

Podle výroční zprávy Lesní pedagogiky za rok 2021 (Lesní pedagogika©2021) proběhlo v předešlém roce celkem 1 978 akcí lesní pedagogiky (z toho 88 % akcí přímo v lese), jichž se zúčastnilo téměř 165 000 účastníků - tzn. průměrně 5 akcí každý den! Bylo uspořádáno rovněž 46 lesnických táborů. To vše navzdory pandemii Covid-19.

Pro srovnání - v roce 2020 se konalo 1 433 akcí lesní pedagogiky s bezmála 110 000 účastníky; v roce 2019 to bylo 3 639 akcí s 354 000 účastníky; v roce 2018 proběhlo 3 214 akcí s účastí cca 332 000 dětí a téměř shodná čísla platí pro rok 2017; v roce 2016 to bylo asi 2 500 akcí s více než 114 000 účastníky a v roce 2015 proběhlo cca 2 000 akcí s účastí cca 85 000 dětí (Lesní pedagogika©2015).

Akce lesní pedagogiky v současnosti v ČR pořádá tolik lesnických podniků, firem a organizací, státních, městských a církevních lesů a dalších vlastníků, že je prakticky nemožné všechny vyjmenovat, pozornost proto byla věnována pouze některým z nich.

Asi nejvýznamnější organizací, provozující v ČR akce lesní pedagogiky, je státní podnik Lesy České republiky. Lesní pedagogiku provozují jak formou vycházek (možno objednat přímo na webových stránkách podniku) - převážně jednodenní akce pro školy, tak formou tzv. "stánkové pedagogiky" na hromadných akcích jiných pořadatelů. K provádění lesní pedagogiky mají nejvíce možností a velký finanční potenciál, výhodou je rovněž rozmístění lesních správ/majetku po celém území ČR. Provozují rovněž edukativní program "Z domova do lesa", kde je opět přímo na webových stránkách podniku mnoho materiálů ke stažení (pracovní listy, omalovánky, hry apod.) (Lesy ČR©2022).

Vojenské lesy a statky ČR, s.p. též provozují lesní pedagogiku většinou formou vycházek do lesa s lesníkem, rozsah a obsah akce závisí na přání objedávajícího subjektu. Tyto akce lesní pedagogiky pořádá státní podnik zdarma. Přirozeně i lesní pedagogové Vojenských lesů a statků ČR, s.p. bývají k vidění na hromadných akcích jiných pořadatelů, kde mívají stan s aktivitami lesní pedagogiky. Po domluvě také zajišťují programy přímo ve školách. Aktivity lesní pedagogiky tohoto podniku jsou však omezeny do lokalit umístěných poblíž jednotlivých divizí (VLS©2022).

Česká zemědělská univerzita v Praze organizuje akce lesní pedagogiky v lesích Školního lesního podniku ČZU v okolí Kostelce nad Černými lesy. Programy bývají dvou až čtyřhodinové s programem podle přizpůsobeným objedávajícímu subjektu. Akce jsou pořádány většinou pro dětské kolektivy, mimo "klasický lesnický program" nabízejí také mysliveckou, rybářskou nebo zahradnickou tematiku (ČZU©2021).

Organizace Nadace dřevo pro život je tvůrcem projektu "Do lesa s lesníkem". Jedná se o akce lesní pedagogiky určené především dětem ve 4. a 5. třídách ZŠ z celé ČR. Kromě běžných aktivit lesní pedagogiky jsou žáci aktivně zapojováni např. do zalesňování, mohou si vyzkoušet různé lesnické přístroje nebo vyrobit např. lavičku ze dřeva. Vzhledem k tomu, že se jedná o organizaci neziskovou, je odkázána na finanční podporu jiných podniků/dárců (Dřevo pro život©2022).

SVOL (©2022) má v současnosti asi 40 členů, pořádajících akce lesní pedagogiky. Jedná se např. o Arcibiskupské lesy a statky, mnohé městské lesy, Lesy a statky T. Bati, Lesy Kinský, Lesy Collorodo-Mansfeld Zbiroh, Kristina Collorodo-Mansfeld, Lesy Kolowratů

a Lobkowiczů, ŠLP Křtiny (MENDELU Brno) a další. V roce 2018 zorganizovali členové SVOL téměř 500 "klasických" akcí lesní pedagogiky s cca 14 500 účastníky a zúčastnili se dalších 65 hromadných akcí.

Lesy hlavního města Prahy zajišťují lesní pedagogiku v centru ekologické výchovy. Pořádají akce pro žáky mateřských, základních a středních škol, rodiny i seniory se zaměřením na ekosystém lesa a vody. Mimo "klasického lesnického programu" organizují vycházky do přírody, výlov rybníků či zalesňování s účastí veřejnosti, provozují zookoutek v Malé Chuchli a spolupracují s lesními mateřskými kluby Mezi stromy a Do lesa. Realizují projekt Návrat včel do pražských lesů a od roku 2016 provozují také ekocentrum "Prales" (Lesy hlavního města Prahy©2020).

Střední lesnická škola Hranice vyjma organizace kurzů pro lesní pedagogy (viz výše) pořádá též akce lesní pedagogiky, a to formou vycházek po školním polesí ve Valšovicích. Programy jsou čtyřhodinové, zaměřené na děti (Střední lesnické škola Hranice©2020).

4 Metodika

4.1 Plánování programu

Tato práce byla zaměřena na dva programy pro děti – děti z mateřské školky a starší děti. Při přípravě dne s lesním pedagogem je důležité se předem s účastníky domluvit a seznámit. Stanovit si termín a plán vycházky do lesa. Lesní pedagog nejdříve zkontaktuje učitele dětí a zjistí si základní informace o dětech (počet, věk, schopnosti dětí, jejich vztah k přírodě/lesu a znalost problematiky) a o požadované tématice/zaměření akce např. dle toho co děti probírají ve škole. Po domluvě s vyučujícím dětí je možno začít připravovat program dle požadavků školy. Lesní pedagog navštíví úsek lesa, kde pracuje, a kde bude akce uskutečněna. Kvůli dopravě je ideální lokalita s dobrou příjezdovou cestou (pro případ, že děti přijedou vlastním autobusem) nebo v blízkosti zastávky MHD. Lesní pedagog v lese vybere přiměřeně náročnou trasu dle věku a zdatnosti dětí. Při přípravě samotného programu se lesní pedagog může inspirovat např. Příručkou pro začínající lesní pedagogy, kde se nachází veliký výčet aktivit, her a ukázka samotného programu a návod, jak jej sestavit. Nápadů je možné čerpat z kteréhokoli jiného sborníku aktivit lesní pedagogiky nebo her v přírodě. Lesní pedagog musí být schopen improvizovat a reagovat na jakoukoli otázku nebo dětem poradit, kde se informace dají nalézt; respektovat děti a dopřát jim individuální přístup, vzhledem k tomu, že každé dítě je originál. Vždy je třeba mít v záloze pár her, které může lesní pedagog použít v případě potřeby nastavení programu nebo vyměnit za hru z programu, která pro děti není tak atraktivní.

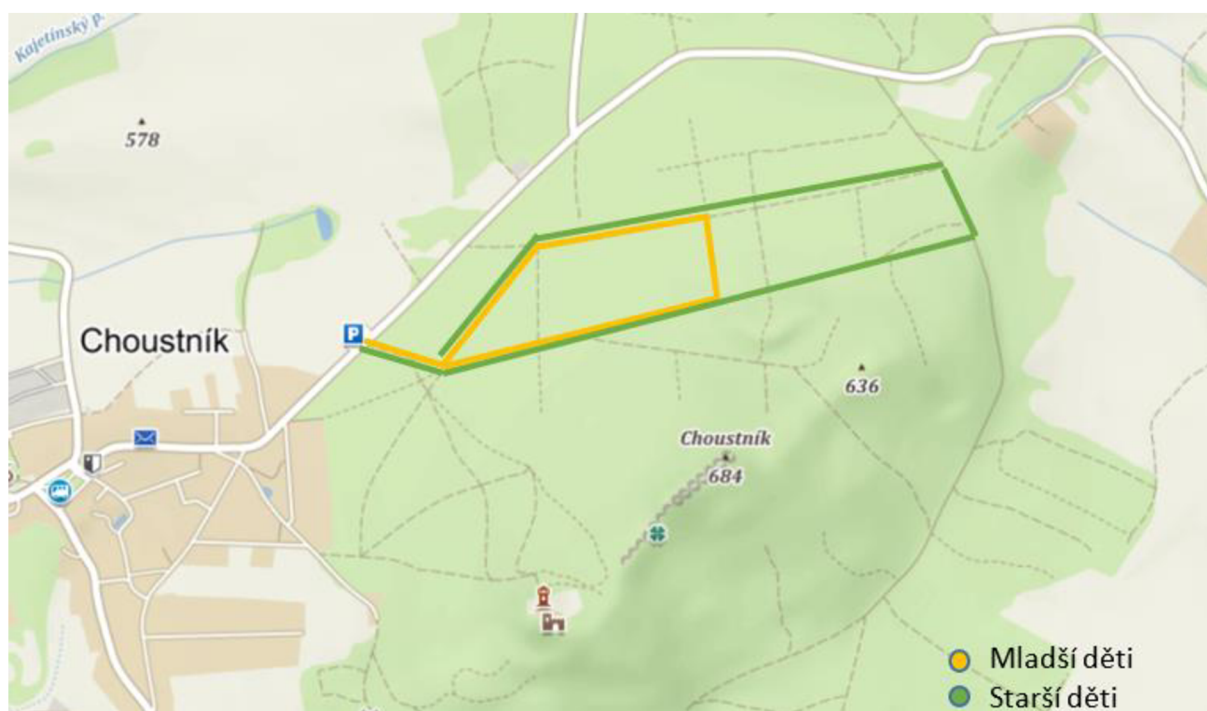
4.1.1 Věkové skupiny dětí

Práce byla zaměřena na dvě věkové skupiny dětí: MŠ + 2. třída a 3-5. třída; tedy tzv. mladší žáky. Každá věková skupina dětí je charakteristická odlišnými způsoby vnímání; každé dítě je originální. Je vhodné zvolit časově méně náročné aktivity přiměřené schopnostem dětí. Mladší děti dokážou lehce strhnout pozornost, proto je obzvláště důležitý individuální přístup. Zásadní je i umět děti pochválit – vždy konkrétní osobu za konkrétní věc. Informace by měly být předávány od nejjednodušších ke složitějším. Lesní pedagog dětem během programu vše zevrubně vysvětlí a odůvodní (např. proč se počítají stromečky na pasece, měří se průměr stromů apod.); nezapomíná odpovídat na otázky.

4.1.2 Časový harmonogram

Program musí být plánován s dostatečným časovým předstihem. Zhruba měsíc až 2 týdny před konáním akce musí lesní pedagog kontaktovat školu, která si akci objednala a upřesnit potřebné informace. Zhruba 1 týden až 3 dny před konáním akce započne s přípravou programu a plánováním časového harmonogramu a rozložením celého dne. Program bývá převážně dopolední v rozsahu 4 hodin, ale vše záleží na domluvě s objednavatelem akce. Na začátek programu se doporučuje dát dětem menší pauzu na svačinu, delší přestávka na svačinu bývá zařazována zhruba po 2 hodinách.

V této bakalářské práci byla připravena trasa s vyprávěním a aktivitami pro děti na 4 hodiny. Program byl připraven pro akci v blízkosti obce Choustník, nicméně je možné jej realizovat kdekoli s přizpůsobením se dané lokalitě a využitím místních zajímavostí.

Obázek.č.1.: Mapa oblasti s vyznačením tras – pro mladší děti žlutou barvou, pro starší děti zelenou

Zdroj: *Mapy.cz*

Pro vlastní přípravu programu je nutné počítat s časovým rámcem cca 1 měsíce. Jako první je nezbytné získat informace o dětech, pro které je akce připravována; dle toho je potom možné vybrat vhodnou trasu. Vlastní příprava a návrh aktivit je posledním krokem plánování akce lesní pedagogiky.

Bylo připraveno také několik her do zásoby pro případ, že děti zvládnou program rychleji, než bylo plánováno. Byly rovněž vytipovány aktivity, které je možno z programu vypustit v případě, že jsou účastníci pomalejší nebo se zdrží u nějaké aktivity tak, aby byl

program ukončen v cíli dle harmonogramu. Připravený časový harmonogram by měl sloužit spíše jako nápověda, která se dá operativně přizpůsobovat.

4.1.3 Pomůcky

Přípravu pomůcek je vhodné provést den před konáním akce. Lesní pedagog si musí připravit do batohu potřebné pomůcky dle naplánovaných aktivit.

Batoh by vždy měl obsahovat lékárničku pro ošetření případných drobných poranění dětí. Dále je dobré si sbalit kancelářské potřeby, kartičky zvířat, lano, šátky a podsedačky. To jsou univerzálně upotřebitelné věci, které se mohou hodit například při nutnosti prodloužit program.

Vhodné oblečení dětí by měli zkontrolovat jejich vyučující, které předem informujeme o náležité výbavě dětí do lesa. Kromě vhodného oblečení a pokrývky hlavy by děti měly mít pití, svačinu a např. repelent. Důležité je, aby lesní pedagog byl vybaven lékárničkou a mohl případně poskytnout první pomoc a mít základní léky např. na alergie, štípnutí hmyzem aj.

Pro případ náhlého zhoršení počasí je zapotřebí mít "v záloze" také aktivity do deště. Tzv. "mokrý varianta" se používá pouze v krajní nouzi za opravdu špatného počasí, probíhá ve vhodném přístřešku, budově lesní správy nebo v blízkosti pánované trasy. Není-li k dispozici žádný takový vhodný objekt, akci lesní pedagogiky je možné pro děti uspořádat přímo u nich ve škole, kam lesní pedagog přijede. Základem "mokrých variant" bývá plnění úkolů na pracovních listech, ukázky pomůcek a nástrojů, používaných v lesnictví nebo prezentace kožešin a shozů zvěře.

4.2 Koncepce programu pro menší děti

Tento program lesní pedagogiky je určen menším dětem, konkrétně dětem z mateřské školy a první a druhé třídy základní školy. Prvním úkolem lesního pedagoga je zvolit vhodnou trasu; pro takto malé děti by neměla být delší než 2 km nenáročným terénem. Při procházení trasy byla vytipována zařízení a místa, využitelná do programu (např. oplocenka, probírkový porost, kazatelna, kultura poškozená zvěří apod.), podle toho potom jsou plánovány související aktivity. Ideální je střídat klidnější a pohybové aktivity.

Nejdůležitější částí přípravy je vlastní sestavování programu akce. Podle poznámek pořízených při procházení trasy (případně zakresu zastavení a zajímavých objektů v mapě) lesní pedagog vymýšlí/vybírá vhodné aktivity. Začínající lesní pedagog by zde měl počítat s až 3 hodinami času, zkušenější pedagogové dokážou vytvořit kvalitní program i za hodinu.

Zaměření programu může být přizpůsobeno přání zadavatele, v tomto případě škola neměla žádné zvláštní požadavky na téma vycházky. Hry, uvedené v programu v této práci byly převzaty z Rukověti pro začínající lesní pedagogiky autorů Jurčíková et al. (2014).

4.2.1 Příprava programu

Na akci lesní pedagogiky bylo přihlášeno 11 dětí (5 hochů a 6 děvčat) z první třídy ZŠ. Týden před konáním akce byla školou telefonicky potvrzena účast, lesní pedagog byl stručně informován o dětech, o tom, co zrovna ve škole probírají a co je zajímá. Vyučující byl upozorněn na vhodné oblečení a vybavení dětí do lesa, sdělil případné alergie dětí. Tři dny před konáním akce vybral lesní pedagog vhodnou trasu. Výběr trasy a míst pro zastavení včetně zapisování poznámek trval téměř 2 hodiny. Byla vybrána trasa dlouhá cca 1,5 km, vedená po lesních cestách s drobnými odbočkami do porostů viz. obázek č. 1 žlutá trasa.

Program pro menší děti obsahuje následující aktivity: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, svačina, poznávání dřevin, frotáž kůry, lesní zvěř, veverčí spíž, svačina, oplocenka, jak roste les, domečky pro skřítky a závěrečný kruh.

Den před konáním akce si lesní pedagog připravil do batohu vše potřebné: lékárníčku, 11 podsedáků, lano, sadu obrázků zvířat, kobercovou pásku + 2 fixy, tužky, pastelky, voskovky, prázdné papíry (popř. papíry s natištěným obrysem stromu - aktivita "Frotáž kůry"), nůžky, odborné kartičky, mapu trasy + osnovu připraveného programu ("tahák"), kožešiny a shozy vybraných druhů zvěře (aktivita "Lesní zvěř") a pracovní listy (aktivita "Jak roste les"). Pro jistotu doplnil lesní pedagog do batohu také šátky na oči, kolíčky a nůž (pro případ potřeby změny/natáhnutí programu).

4.3 Koncepce programu pro větší děti

Tento program lesní pedagogiky byl koncipován pro větší děti, tzn. třetí a čtvrté třídy ZŠ. Byla vybrána o něco náročnější trasa – tyto děti již zvládnou delší trasu (cca do 3 km) s místy členitým terénem. Při procházení trasy byly vytipovány místa využitelné do programu (např. oplocenka, probírkový porost, kazatelna, kultura poškozená zvěří apod.), podle toho potom jsou plánovány související aktivity. Ideální je střídat klidnější a pohybové aktivity.

Nejdůležitější částí přípravy je vlastní sestavování programu akce. Podle poznámek pořízených při procházení trasy (případně zákresu zastavení a zajímavých objektů v mapě) lesní pedagog vymýšlí/vybírá vhodné aktivity. Začínající lesní pedagog by zde měl počítat s až 4 hodinami času - starší děti jsou rychlejší a sestavit pro ně zajímavý program je náročnější.

Téma programu bylo přizpůsobeno přání zadavatele - škola pro děti chtěla program zaměřený na studium a zkoumání lesa. Při sestavování programu je důležité zachovat logickou návaznost aktivit. Hry, uvedené v programu v této práci byly převzaty z Rukověti pro začínající lesní pedagogy autorů Jurčíková et al. (2014).

4.3.1 Příprava programu

Na akci lesní pedagogiky bylo přihlášeno 12 dětí (6 hochů a 6 děvčat) ze třetí třídy ZŠ. Týden před konáním akce byla školou telefonicky potvrzena účast, lesní pedagog byl stručně informován o dětech, o tom, co zrovna ve škole probírají a co je zajímá. Vyučující byl upozorněn na vhodné oblečení a vybavení dětí do lesa, sdělil případné alergie dětí.

Tři dny před konáním akce vybral lesní pedagog vhodnou trasu. Výběr trasy a míst pro zastavení včetně zapisování poznámek trval asi 3 hodiny. Byla vybrána trasa dlouhá cca 2,5 km, vedená po lesních cestách a přibližovacích linkách s odbočkami do porostů a k zajímavostem na trase viz. obrázek č.1 zelená trasa.

Program se skládá z těchto aktivit: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, svačina, oplocenka a pěstování lesa, myslivost, svačina, měření stromů, přibližování a manipulace dříví a závěrečný kruh. Pro oživení programu jsou v záloze minihry.

Den před konáním akce si lesní pedagog připravil do batohu vše potřebné: lékárníčku, 12 podsedáků, lano, sadu obrázků stromů a přírodnin, kobercovou pásku + 2 fixy, tužky, pastelky, voskovky, prázdné papíry, nůžky, odborné kartičky, mapu trasy + osnovu připraveného programu ("tahák"), kožešiny vybraných druhů zvěře, srnčí lebka, dalekohled, roh z muflona a jelení paroh (aktivita "Myslivost"), hák na manipulaci dříví a průměrka (aktivita "Přibližování dříví"). Pro jistotu doplnil lesní pedagog do batohu také šátky na oči, kolíčky a nůž (pro případ potřeby změny/natáhnutí programu).

4.4 SWOT analýza

SWOT analýza byla využita k sumarizaci faktorů, které mohou pozitivně nebo negativně ovlivnit konání dne s lesním pedagogem akce lesní pedagogiky. Tato analýza zejména vyhodnocuje hrozící rizika a tím umožňuje předcházet jejich vzniku a zajistit hladký průběh při vlastním konání akce. Je jedním z možných nástrojů lesního pedagoga, jak předejít případným nedorozuměním a komplikacím.

SWOT analýza rozlišuje vnitřní a vnější působící vlivy a dále události pomocné a škodlivé. SWOT analýza posuzuje 4 základní aspekty: silné a slabé stránky, příležitosti a

hrozby. Do silných stránek byly zahrnuty pozitivní aspekty konání akce – „základní stavební kameny“ akce, na nichž je vystavěn celý program. Slabé stránky shrnují možné negativní vlivy, které mohou narušit průběh akce. Příležitosti ukazují prostor k rozvoji a možnosti změn. Hrozby představují rizikové faktory, které mohou ohrozit konání celé akce nebo způsobit vážné narušení programu.

SWOT analýza byla vytvořena na základě zkušeností při tvorbě programu a informací zmíněných v rešeršní části práce.

4.5 Kritická cesta

Kritická cesta slouží k vytvoření a plánování projektu a jeho jednotlivých činností. Principem metody kritické cesty je posouzení vzájemného vztahu probíhajících aktivit a stanovení ideální cesty při přípravě programu. Výstupem metody kritické cesty je graf, pro znázornění časové posloupnosti přípravných kroků akce/projektu, který si klade za cíl usnadnění a zpřehlednění přípravné fáze a plánování akce. Jednotlivé položky grafu by na sebe měly plynule navazovat a vytvořit ideální cestu akce od začátku do konce. Metoda kritické cesty se využívá pro plánování projektů, v nichž probíhá řada paralelních akcí.

Kritická cesta byla v této bakalářské práci zpracována pro účel přípravy dne s lesním pedagogem jako metodická pomůcka pro začínající nebo méně zkušené lesní pedagogy k lepšímu odhadu časové náročnosti chystání akce. Metoda kritické cesty byla využita také pro rozbor vlastního průběhu akce, a to pro oba programy připravené pro děti i pro „mokrou variantu“ programu.

Analýza přípravné fáze byla graficky znázorněna pomocí síťového grafu, skládajícího se z tzv. „uzlů“ a „orientovaných hran“. Tento graf slouží ke stanovení cesty přípravy programu a uvědomění si rozhodných kroků při chystání programu.

Průběh konání akce lesní pedagogiky byl graficky znázorněn pomocí tzv. Ganttových grafů. Slouží k uvědomění si návaznosti jednotlivých činností v průběhu celého dne s lesním pedagogem.

5 Výsledky

5.1 Koncept akce lesní pedagogiky

Byl připraven jednodenní program lesní pedagogiky pro mladší (děti z mateřských škol a 1. a 2. třídy ZŠ) a starší děti (3. až 5. třída ZŠ) a to včetně programu pro případ nepříznivého počasí. Vlastní návrh programů včetně obrázků a ukázek pracovních listů je součástí příloh této bakalářské práce.

5.2 SWOT analýza – výsledky

SWOT analýza byla provedena pro fázi konání akce lesní pedagogiky. Byly zde shrnuty faktory, které ovlivňují (ať už pozitivně či negativně) průběh vlastního programu.

Tabulka č. 1: SWOT analýza – silné, slabé stránky, příležitosti a hrozby akce s lesním pedagogem

	Pomocné	Škodlivé
Vnitřní původ	Silné stránky <ul style="list-style-type: none"> - Zvolená trasa - Znalost prostředí - Připravené hry - Nenásilné učení - Náhradní hry - Mokrý varianty - Pomůcky - Zkušenosti lesního pedagoga - Doprovodný program (opékání špekáčků, ukázky aj.)	Slabé stránky <ul style="list-style-type: none"> - Neznalost dětí - Nezájem - Nespolupráce - Nevědomost - Nevychovanost - Přístup pedagoga dětí - Nedostatek finančních prostředků - Nedostatečné vybavení lesního pedagoga pomůckami - Závislost na počasí
Vnější původ	Příležitosti <ul style="list-style-type: none"> - Možnost improvizace - Nové zkušenosti - Seberealizace - Probuzení v dětech větší zájem o les a ochranu přírody - Pozitivní vliv pobytu v přírodě na zdraví dětí - Odbourání předsudků vůči lesnictví	Hrozby <ul style="list-style-type: none"> - Jiný počet dětí - Jiná věková skupin - Špatně oblečené/vybavené děti - Špatné počasí - Nebezpečí úrazu - Onemocnění lesního pedagoga

Silné stránky

Za silné stránky akce lesní pedagogiky je možné považovat znalost lesního prostředí v němž se akce koná a v návaznosti na to vhodně zvolená trasa s možnou návštěvou případných zajímavostí v lokalitě – rozhledna, jeskyně aj. Správně připravený program děti vtáhne a můžeme jim tak nenásilně předat mnoho informací a spoustu je toho naučit. Je-li lesní pedagog na akci dobře připraven a schopen improvizovat, nemá problém program operativně přizpůsobovat a zařadit některou z „náhradních her“ nebo měnit obtížnost jednotlivých aktivit. Má-li lesní pedagog připravenou i „mokrou variantu“ programu, může se akce uskutečnit i přes nepřízeň počasí a děti tak nepřijdou o plánovaný program. Vybavenost lesního pedagoga vhodnými a názornými pomůckami velmi přispívá k udržení pozornosti dětí, např. kožešiny a shozy zvířete jsou u dětí velmi oblíbené. Bonusovou součástí akce lesní pedagogiky také může být např. opékání špekáčků, ukázka akce s loveckými psy, ukázka mysliveckého troubení, ukázka přibližování dříví koněm apod., které budou pro děti velkým zážitkem.

Slabé stránky

Nevýhodou „jednorázových“ akcí lesní pedagogiky je neznalost dětí (např. v lesní školce nebo mysliveckém kroužku pracují pedagogové s dětmi, které dobře znají a vědí, co je baví) a jejich zájmů. Může se stát, že vytvořený program děti nezaujme, nechtějí spolupracovat s lesními pedagogy nebo nemají ani základní znalosti, potřebné pro plnění úkolů/her. Dalším kamenem úrazu může být nevychovanost a nedisciplinovanost dětí. Narážíme na naprostý nezájem i ze strany vyučujícího dětí, kdy se vyučující zcela distancuje od programu lesní pedagogiky bez jakékoli pomoci lesnímu pedagogovi nebo se vyučující stranou od dětí baví mezi sebou a ruší program a pozornost dětí. U některých organizací může být problém vůbec na organizování akcí lesní pedagogiky a materiální zabezpečení lesního pedagoga (pomůcky, vybavení) sehnat potřebné finanční prostředky; za slabou stránku lze považovat i skutečnost, že akce lesní pedagogiky jsou v ČR pro zájemce pořádány většinou zdarma. Nevýhodou akcí lesní pedagogiky je rovněž jejich částečná závislost na přízni počasí.

Příležitosti

V pořádání akcí lesní pedagogiky zde spatřovat příležitosti pro lesního pedagoga i pro zúčastněné děti. Lesní pedagog organizováním akce získává nové zkušenosti, procvičuje své pedagogické dovednosti (např. schopnost improvizace apod.) a má též možnost osobního rozvoje a seberealizace. V dětech dobře uspořádanou akcí lesní pedagogiky probudíme/podpoříme zájem o les a ochranu přírody, také máme možnost jim vše vysvětlit v souvislostech a odbourat tak předsudky vůči lesnictví/myšlivosti, rozšířené ve společnosti. V neposlední řadě pak je pro děti užitečný už samotný pobyt venku na čerstvém vzduchu. Měli

bychom dětem ukázat, že i pobyt v přírodě bez mobilních telefonů a jiných moderních technologií může být zábavný a obohacující.

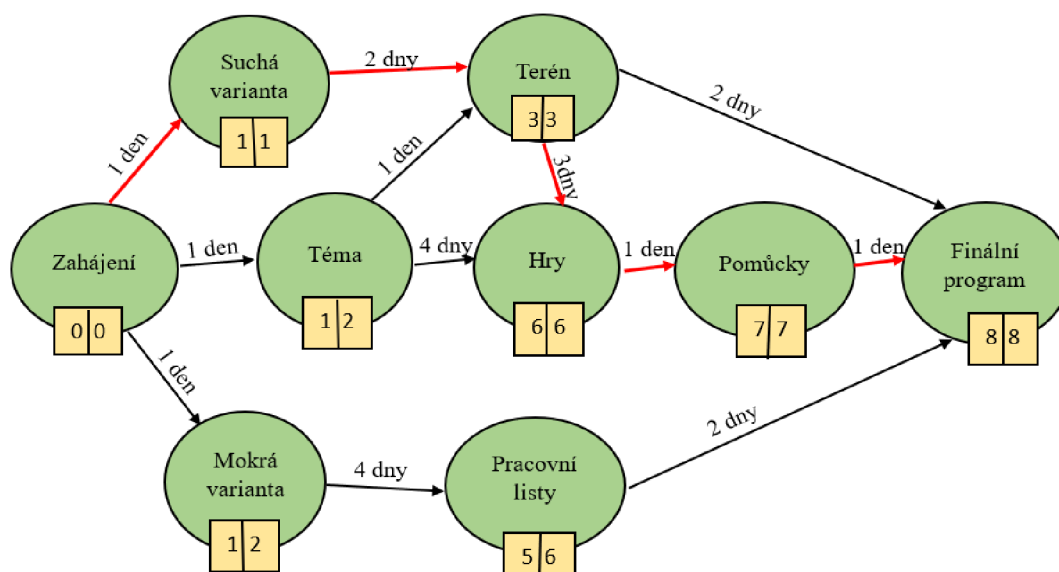
Hrozby

Pořádání akce lesní pedagogiky může být ztíženo/ohroženo např. tím, že přijede jiný počet dětí, než bylo s objednatelům akce domluveno, nebo že přijedou děti jiného stáří. Zejména u dětí z měst hrozí, že nebudou do lesa vhodně/dostatečně oblečeny a vybaveny. Úspěch programu akce lesní pedagogiky je značně závislý na počasí – zejména u náhlých změn počasí a letních bouřek je téměř nemožné je předvídat a být dostatečně připraven. Při akci rovněž může dojít i přes veškerá upozornění a opatření k úrazu některého z dětí/vyučujících/lesního pedagoga, přeci jenom se pohybujeme v terénu a stát se může leccos. Konání akce může být ohroženo také nenadálým onemocněním lesního pedagoga.

5.3 Kritická cesta

V této práci byla metoda Kritické cesty využita pro fázi přípravy akce lesní pedagogiky i pro její průběh.

Na obrázku jsou v síťovém grafu znázorněny všechny činnosti nutné k úspěšnému dokončení přípravy akce lesní pedagogiky, a to s ohledem na povětrnostní podmínky v den konání akce. Příprava programu akce byla rozdělena na mokrou a suchou variantu, kde byl graficky znázorněn postup a jednotlivé kroky přípravy. Následně bylo dle toho uzpůsobeno téma a další navazující procesy, vedoucí k vytvoření výsledného finálního programu.

Graf č.1 – Kritická cesta – znázorňuje kritickou trasu, kde se v přípravě programu nemůžeme opozdit (vyznačeno červeně). Ve žlutých rámečcích se promítá časové minimum (vlevo) a časové maximum

(vpravo). Ostatní cesty mají oproti kritické cestě časové rezervy a může zde dojít k částečné zpoždění, aniž by to ohrozilo přípravu programu.

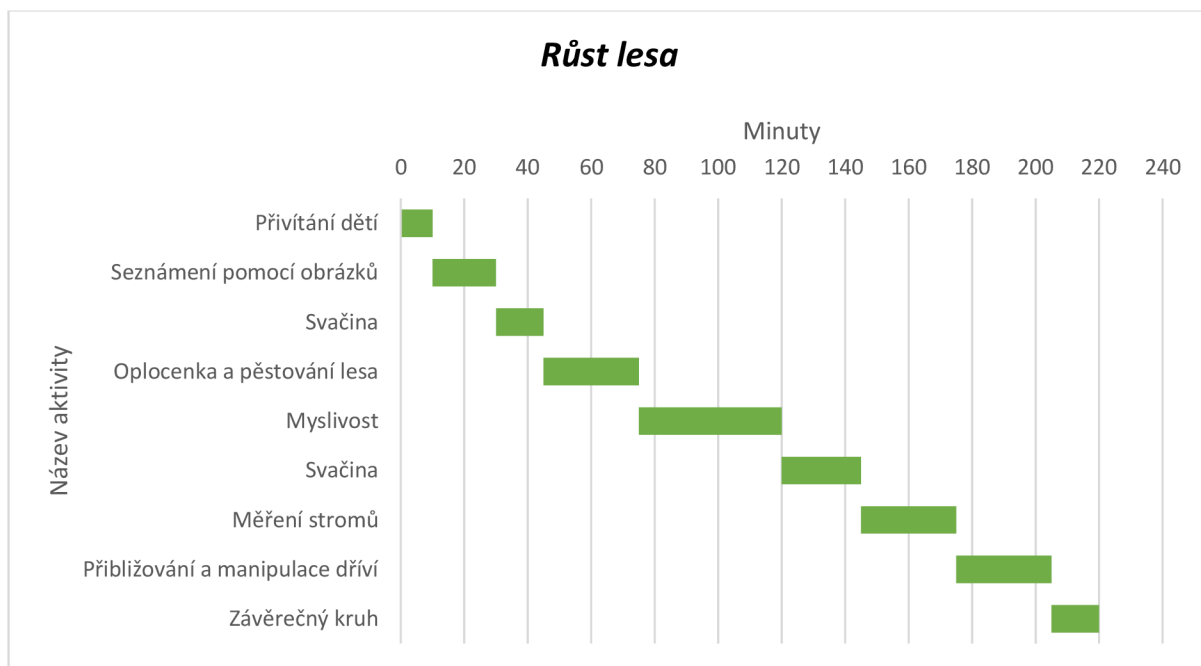
Z grafu vyplývá, že kritická cesta, na níž se nelze při přípravě akce zpozdít, vede přes „uzly“: suchá varianta, terén, hry a pomůcky k finálnímu programu. Tyto činnosti je nutné při přípravě programu hlídat; u ostatních činností je v přípravě možná určitá časová rezerva jeden den, nebo v případě tvorby pracovních listů dva dny.

U sledování průběhu akce lesní pedagogiky probíhají jednotlivé aktivity za sebou neboli sériově, jedná se o typově nejjednodušší možnou kritickou cestu. Kritická cesta přípravy programu lesní pedagogiky byla graficky znázorněna pomocí tzv. Ganttova grafu. Jedná se o síťový graf zvaný „řetízek“, kdy jednotlivé aktivity navazují jedna na druhou a nejsou zde žádné rezervy. Délka „řetízku“ určuje délku kritické cesty.

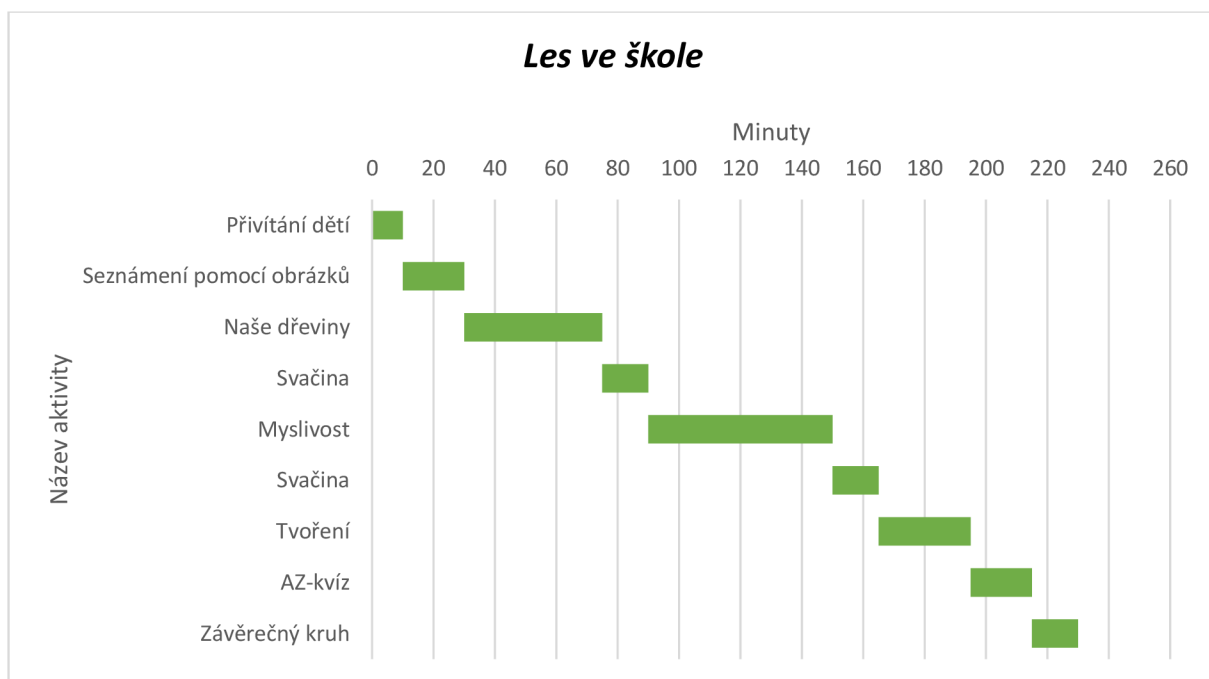

Graf č.2 Za poznáním lesa (pro mladší děti) – graf znázorňuje výčet jednotlivých aktivit a jejich časový průběh u programu pro mladší děti

Graf č.3 – Růst lesa (pro starší děti) – graf znázorňuje výčet jednotlivých aktivit a jejich časový průběh u programu pro starší děti

Graf č.4 – Les ve škole (mokrý varianta) – graf znázorňuje výčet jednotlivých aktivit a jejich časový průběh u programu „mokrý varianta“

Z grafů je zcela evidentní, že aktivity plynule navazují jedna na druhou, tedy každá činnost je ukončena před zahájením činnosti další. Zároveň to ovšem znamená, že každá

z aktivit má přímý vliv na úspěšný průběh a dokončení akce a případné zpoždění/zkrácení, byť jediné činnosti ovlivní průběh zbývajících částí programu. Nevýhodou sériově probíhajících aktivit u programu s jedinou kritickou cestou je rovněž fakt, že v případě zásadního narušení jedné z částí programu není možné pokračovat dál (na rozdíl od projektů, kdy probíhá více akcí paralelně a v průběhu děje je možné kritickou cestu operativně měnit). První graf znázorňuje časový harmonogram a aktivity u programu pro mladších dětí. Druhý graf znázorňuje časový harmonogram a aktivity u programu pro větší děti. Třetí graf znázorňuje náhradní program neboli mokrou variantu, která může posloužit v případě nepříznivého počasí.

6 Diskuze

6.1 Koncept akce lesní pedagogiky – menší děti

V této práci navržený program pro menší děti (MŠ + 1. a 2. třída ZŠ) obsahuje následující aktivity: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, svačina, poznávání dřevin, frotáž kůry, lesní zvěř, veverčí spíž, svačina, oplocenka, jak roste les, domečky pro skřítky a závěrečný kruh. Jedná se o čtyřhodinový program s procházkou o délce cca 1,5 km.

Vojenské lesy a statky, s.p. (konkrétně Divize Hořovice) nabízejí na svých webových stránkách pro menší děti 2 programy – program pro děti z MŠ nazvaný „Když se řekne les“ – jedná se o dvouhodinový program zaměřený na poznávání stromů a zvířat formou her a program pro děti ze ZŠ pojmenovaný „Poznáváme les všemi smysly“ – jedná se o prožitkový program zaměřený na vnímání lesa (VLS©2022).

Program již proběhlých akcí zveřejňují Vojenské lesy a statky, s.p. na již zmíněném webu Vojenské lesy a statky dětem v sekci Aktuality. Jako příklad akce pro menší děti je možno uvést „Příměstský tábor v lese“ (2. 3. 2023, zúčastnily se děti z MŠ a ZŠ v Jincích), kdy si děti vyzkoušely prolézání pavučinou, jak žije ježek, veverka nebo sova, sestavování potravního řetězce, chůzi v terénu poslepu, měření dříví nebo sběr šišek. Součástí programu byl i oběd (opékání buřtů), po němž se děti věnovaly dalším hrám a tvoření z přírodnin. Zimní akce „Po stopách lesní zvěře“ (31. 1. 2023, zúčastnily se děti z MŠ v Horní Plané) vzhledem ke sněhové pokrývce umožnila dětem zahrát si na stopaře a hledat a vymýšlet další pobytové znaky zvěře. Divize Hořovice Vojenských lesů a statků s.p. dále během listopadu roku 2022 hostila celkem 13 kolektivů dětí z mateřských a základních škol v okolí Brd. Pro děti z mateřských škol vždy byla připravena cca 1 km dlouhá stezka lesem po fáborcích se stanovišti, na nichž byly děti seznamovány s krásami lesa na podzim – poznávání zbarveného listí a druhů zvěře a spousta her na zahřátí i procvičení motoriky dětí (VLS©2022).

Jankovská (2015) se v rámci výzkumu pro svoji bakalářskou práci zúčastnila akce lesní pedagogiky pro děti předškolního věku v Poděbradech (jednalo se o dvouhodinový program v místním lesoparku). V rámci programu lesní pedagogiky byly realizovány tyto aktivity: přivítání + úvodní kruh, kdo myslíte, že jsem (představení profese lesníka a myslivce), jak rostou stromy v lese (seznámení se s životním cyklem lesa), odkud se berou semínka, ze kterých rostou stromy (představení profese trhače semen/šišek), les se také vychovává, jako děti (představení výchovných zásahů v lese), proč jsou v lese ploty (seznámení se s oplocenkami), ukončení + závěrečná reflexe. Autorka dále sledovala vliv akce lesní

pedagogiky na děti pomocí jejich kreseb. Děti po absolvování programu lesní pedagogiky kreslily motivy toho, co během akce zažily, a to i při opakovaném testování více než týden od účasti na programu.

Hned několik programů akcí lesní pedagogiky pro děti z MŠ popisuje ve své bakalářské práci Bolfová (2012). Jako příklad je možné zmínit program organizovaný SLŠ Hranice pro děti tamější mateřské školy Špičky (obec Špičky, okres Přerov). Program zahrnoval: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, chůze po kládách, prolézání pavučinou, ukázky vábení zvěře a vyzkoušení si vábení, výklad o rozeznávání „nemocných“ stromů, které pak děti zkoušely samy najít a označovaly je lesnickým sprejem, sběr klestu, svačina + odpočinek, kreslení mapy lesa, rozloučení. Druhou ukázkou je program organizovaný LČR pro děti z mateřské školy Špičky (obec Špičky, okres Přerov). Tento program obsahoval: přivítání dětí a nástin programu dne, seznámení se s jehličnatými a listnatými dřevinami a rozdíly mezi nimi, výklad o kůrovci a ukázka lapače, požerku kůrovce a jeho vývojových stadií, sběr lesních plodů (jahod), sledování odvozu dříví, výklad o hnízdech ptáků s ukázkou hnízda datla, pozorování mravenců v mraveništi, odpočinek a svačina u jezírka s vyprávěním pověsti, návštěva „perníkové chaloupky“, zpěv písničky, rozloučení.

Při srovnání výše uvedených programů lesní pedagogiky a programu, navrženého v této bakalářské práci je možno konstatovat že programy pro menší děti bývají kratší (jak časově, tak délkou pochůzky), než je program, navržený v této práci. Zde je však akce koncipována pro děti z první třídy ZŠ, tudíž by ji měly zvládnout absolvovat. Je navrženo větší množství kratších aktivit s přihlédnutím ke skutečnosti, že mladší děti ještě nezvládají dlouho udržet pozornost. V souladu s doporučením střídat klidnější a pohybově náročnější aktivity byl tvořen program v této BP a je možno vyzdvihnout, že se tohoto konceptu drží i většina subjektů, pořadajících akce lesní pedagogiky (VLS, s.p., LČR, s.p., ČZU, Lesy hl. m. Prahy, Nadace dřevo pro život, Střední lesnická škola Hranice aj.). Nejčastěji zařazovanými body programů pro menší děti jsou: poznávání druhů dřevin/rozdíly mezi jehličnany a listnáči, poznávání zvěře, růst lesa a výchova lesních porostů a samozřejmě různé pohybové aktivity a jednoduché hry.

6.2 Koncept akce lesní pedagogiky – větší děti

Program, připravený v této práci pro větší děti (3. a 4. třída ZŠ) se skládá z těchto aktivit: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, svačina, oplocenka a pěstování lesa, myslivost, svačina, měření stromů, přibližování a manipulace dříví a závěrečný kruh (pro případ potřeby

natáhnutí programu nebo zabavení dětí během přesunu mezi stanovišti bylo připraveno navíc několik „miniher“). Jedná se o čtyřhodinový program s procházkou o délce cca 2,5 km.

Vojenské lesy a statky, s.p. (konkrétně Divize Hořovice) nabízejí na svých webových stránkách pro větší děti 3 programy – program „Proměny lesa“, což je tříhodinová naučná vycházka spojená s místopisným výkladem a vyhlídkou do okolí včetně zařazení her a aktivit lesní pedagogiky a vypracováváním pracovních listů; program „Lesní škůdci aneb Lýkožrout smrkový“ – tematický program realizovaný v květnu a červnu jako prožitkový program s hrami a činnostmi zaměřenými na hlubší poznání problematiky kůrovcové kalamity a program „Od semínka do 100 let“, kde se žáci učí jak a proč se staráme o les a kdo jej má v péči (VLS©2022).

Program již proběhlých akcí zveřejňují Vojenské lesy a statky, s.p. na již zmíněném webu Vojenské lesy a statky dětem v sekci Aktuality. Jako příklad akce pro větší děti je možno uvést „Listopadovou lesní pedagogiku na divizi Hořovice“, které se během listopadu roku 2022 zúčastnilo celkem 13 kolektivů dětí z mateřských a základních škol v okolí Brd. Program pro školáky byl vždy na celé dopoledne; pro děti bylo připraveno putování lesem s různými stanovišti. Žáci byli seznámeni s výchovou lesa, s funkcí oplocenek, byly jim vysvětleny základy školkařství a rozdíly mezi umělou a přirozenou obnovou lesa. Děti dále během výkladu o zvěři stavěly „příbytky pro lesní zvířátka“ a pomáhaly chystat veverkám zásoby na zimu. Kromě hraní her stihli žáci ještě skládat potravní řetězce, probrat téma stěhovavých ptáků a zimního spánku některých druhů zvířat, poznávat dřeviny a trofeje a kůže zvěře (VLS©2022).

Větším dětem se ve své bakalářské práci věnuje např. Prokešová (2013). Děti se zúčastnily akce LP u LČR, s.p. na lesní správě Arnoštov (šestihodinový program, délka trasy není uvedena), kde absolvovaly následující program: přivítání, hra Na lýkožrouty, výklad o škůdcích lesa, povídání o loveckých psech + ukázka výcviku, parohy a výklad o lovu jelenů, hra Kdo jsem, povídání o perlorodce říční, hra Co může být ze stromu, poznávání stromů a rostlin, hra „Lesní pextrio“, ukázka skládek dříví a práce harvestoru, opékání buřtů na LS, prohlídka lesní správy a výklad o jednotlivých lesnických profesích a rozloučení. V této práci autorka dále srovnává formou didaktického testu znalosti dětí, které absolvovaly program lesní pedagogiky se znalostmi stejně starých dětí, které se programu nezúčastnily. Test napsali lépe žáci, kteří absolvovali kurz lesní pedagogiky.

Ukázkový program mj. pro děti 3. a 4. třídy ZŠ sestavila ve své diplomové práci Kořínková (2019). Do programu lesní pedagogiky pro děti 3. ročníku ZŠ, nazvaného „Les je plný života“ (tříhodinový program, délka trasy cca 2,5 km) zahrnuje: přivítání dětí + představení se, stanoviště Na detektivy (pracovní listy co do lesa patří/nepatří), stanoviště Odlití

stopy divočáka, stanoviště Na divočáky (orientace se zavázanýma očima), stanoviště Pozorování dalekohledem (pozorování obrázků zvěře dalekohledem), stanoviště Myslivost (hledání pobytových znaků zvěře, vábení, rozdíly mezi rohy a parohy...), závěrečný kruh + mapa. Program lesní pedagogiky pro děti 4. ročníku ZŠ, nazvaný „Od semínka po nábytek“ (program na celé dopoledne, délka trasy cca 4 km) obsahoval: přivítání dětí + představení se, stanoviště Ukázka semen lesních stromů (pracovní listy s obrázky listů a plodů lesních stromů), stanoviště Šíření semínek (ukázka šíření semen větrosnubných dřevin formou hry), stanoviště Ukázka semenáčků a sazenic (vysvětlení rozdílů mezi semeny/semenáčky/sazenicemi), stanoviště Růst lesa (hra jak les roste a lesníci jej vychovávají), stanoviště Ochrana sazenic (hra oplocenka, vysvětlení možností ochrany kultur proti zvěři), stanoviště Můj strom 1 (frotáž kůry), stanoviště Můj strom 2 (měření stromů), stanoviště Dřevo – důležitý materiál (pantomima – profese v lesnictví a myslivosti), stanoviště Výsadba vrby košíkářské (sázení vlastního stromu po dvojicích), závěrečný kruh.

Ze srovnání programu, navrženého v této bakalářské práci a výše uvedených programů lesní pedagogiky vyplývá, že většina programů LP pro větší děti je náročnější a obsahuje více aktivit než program, navržený v této práci. Nicméně i dobře podaný program s méně zastávkami bude pro děti velmi přínosný, umožňuje probrat zvolená témata více do hloubky a dává více prostoru pro dotazy dětí. Obecně jsou programy pro větší děti komplexněji zaměřené a obsahují více (v některých případech možná až zbytečně mnoho) aktivit, rozmístěných po delší trase. Starší žáci ZŠ jsou již schopni déle se soustředit a více vnímat les jako ekosystém. Možno vyzorovat, že se tohoto konceptu drží i většina subjektů, pořádajících akce LP. Nejčastěji zařazovanými body programů pro větší děti jsou: průběh života stromu/lesa, myslivost, náplň práce jednotlivých lesnických profesí a rozdíly mezi nimi, proložené pohybovými hrami a tvořivými aktivitami.

6.3 Koncept akce lesní pedagogiky – „mokrý varianta“

Program, připravený v této práci jako „mokrý varianta“ zahrnuje aktivity: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, naše dřeviny, svačina, myslivost, svačina, tvoření, AZ-kvíz a závěrečný kruh. Jde o cca čtyřhodinový program v učebně.

Také podnik Vojenské lesy a statky, s.p. pořádá akce lesní pedagogiky i za nepříznivého počasí. Na webu Vojenské lesy a statky dětem v sekci Aktuality je možno se informovat např. o akci s názvem „Les v teple učebny“, která spočívá v přesunu lesní pedagogiky během zimního období přímo do škol. Např. děti ze ZŠ Svahová v Karlových Varech se učily, čeho je dobré se

v lese bát/nebát a bořily zažité mýty o lesnictví. Poznávaly dřeviny a jejich plody a zkusily si zasadit vlastní strom na školní zahradě. Dále proběhly besedy pro děti z MŠ z Mašťova u Radonic, které se také týkaly semen a plodů lesních dřevin, ale informace byly podávány pohádkovou formou. Snahou je nabídnout dětem program lesní pedagogiky i za špatného počasí, protože i vnitřní aktivity mimo lesní prostředí přinášejí dobré výsledky a jsou vhodným doplňkem lesní pedagogiky (VLS©2022).

Programy lesní pedagogiky „do deště“ většinou bývají založeny na práci s pracovními listy, tvoření a často zahrnují blok s tématem myslivost, protože lesní pedagog může snadno dopravit do školy větší množství nejen trofejí, ale také kůží a dalších dětmi velmi oblíbených pomůcek, než je schopen vlastními silami donést přímo do lesa. Nicméně zde chybí aspekt pozitivního působení lesního prostředí na děti a možnost vybití energie. I tak ale lze lesní pedagogiku ve školách (či jinde než přímo v lese) považovat za přínosnou, zejména pro děti z měst.

6.4 Využití SWOT analýzy pro konání akce LP

SWOT analýza byla využita jako nástroj k sumarizaci faktorů, které mohou ovlivnit konání akce lesní pedagogiky. Podstatné je zejména uvědomění si slabých stránek a rizik, hrožících při pořádání programu. Na známé negativně působící faktory je možné se předem připravit a předejít tak zbytečnému neúspěchu celé akce. Naopak podpora silných stránek a využití příležitostí může zvyšovat úroveň a atraktivitu pořádaných akcí.

SWOT analýza lesní pedagogiky v obecné rovině byla vypracována při sjednocování pravidel pro lesní pedagogiku u lesnických subjektů v ČR (MZe a LČR, s.p.©2010). Autor uvádí jako silné stránky možnost pozitivního ovlivnění veřejného mínění o lesnictví prostřednictvím poskytování vzdělávacích služeb přímo v lese, vysokou efektivitu akcí lesní pedagogiky při nízkých nákladech, existenci kvalitních kurzů pro lesní pedagogy v ČR a současně i lesních pedagogů na vysoké úrovni a existenci webových stránek věnovaných přímo lesní pedagogice. Za slabé stránky autoři považují omezenou možnost zvládat velké množství zájemců, nedostatečné finanční, koordinační a organizační zabezpečení lesní pedagogiky v ČR, nedostatečná informovanost a zájem lesníků a vedení lesnických podniků o lesní pedagogice a jejich přínosech a nejednotné odměňování lesních pedagogů. Příležitosti jsou spatřovány zejména v možnosti zvýšení obecného povědomí o dobrém stavu lesů v ČR, lepší pochopení principů trvale udržitelného hospodaření v lesích a zvyšování atraktivity dřeva jako obnovitelného materiálu, naplňování environmentálně vzdělávacích cílů ŠVP a opatření NLP

II, intenzivnější zapojení veřejnosti a zisk větší (zejména finanční) podpory od krajů nebo ministerstev. Jako rizikové faktory autor vnímá nedostatek lesních pedagogů v některých lokalitách ČR, malou podporu lesní pedagogiky na úrovni krajů, omezené finanční možnosti škol pro účast na akcích lesní pedagogiky (doprava apod.) a současnou nepříznivou ekonomickou situaci lesnických podniků v ČR.

Jako nástroj sebereflexe začínajících pedagogů a studentů pedagogiky využila SWOT analýzu ve své práci Říhová (2018). Studentky pedagogiky jako své silné stránky uváděly nejčastěji tvořivost, empatii či individuální přístup k dětem. Ze slabých stránek byly zmiňovány např. nerozhodnost, špatná práce s hlasem a nedostatečná motivace. Příležitosti studentky spatřují v možnosti všestranného rozvoje dětí, též v dalším vzdělávání a seberealizaci nebo ve zefektivňování komunikace s dětmi. Jako rizikové faktory vnímají studentky nervozitu, nedostatek respektu od dětí, roztěkanost a nejistotu.

Přesto, že bývá SWOT analýza typičtěji využívána jako marketingový nástroj v řízení podniků, může být užitečným ukazatelem i v oblasti (nejen) lesní pedagogiky. Jak je zřejmé z výše uvedeného, zcela zásadním přínosem lesní pedagogiky je skutečnost, že umožňuje nenásilnou výuku přímo v lese, kde zkušení lesní pedagogové předají dětem velké množství důležitých informací a umožní jim prožít nezapomenutelné zážitky. Opakující se slabou stránkou konání akcí lesní pedagogiky je zejména špatné finanční zabezpečení. Příležitosti lesní pedagogiky lze spatřovat především v odbourávání předsudků veřejnosti vůči lesnictví a zvyšování zájmu o les a dřevo jako obnovitelnou surovinu. Hrozbu pro lesní pedagogiku představuje nedostatečná podpora ze strany krajů a ministerstva a nekázeň ze strany subjektů, objedávajících si akce lesní pedagogiky.

„Standartní“ pedagogika s lesní pedagogikou úzce souvisí zejména v oblasti schopností a dovedností, které musí všichni pedagogičtí pracovníci ovládat. Proto absolvují i lesní pedagogové v rámci kurzu lesní pedagogiky základy pedagogiky a rétoriky tak, aby byla tato rizika minimalizována či zcela odbourána.

6.5 Využití metody Kritické cesty pro přípravu akce LP

Metoda kritické cesty byla v této práci využita ke znázornění návaznosti a závislosti jednotlivých aktivit ve fázi přípravy akce lesní pedagogiky i v rámci jejího průběhu.

Byly vytipovány a graficky znázorněny všechny činnosti nutné k úspěšnému dokončení přípravy akce lesní pedagogiky, a to s ohledem na povětrnostní podmínky v den konání akce. Příprava programu začíná zahájením, podle počasí může navazovat příprava suché nebo mokré

varianty programu. Následně dochází kvýběru trasy („uzel“ terén), tématu programu a vnávaznosti na ně zařazených her a vhodných pomůcek. Tyto paralelně probíhající procesy se znovu setkávají v „uzlu“ finální program, vněmž by měl mít lesní pedagog kompletně připravený program pro akci lesní pedagogiky. Zgrafu vyplývá, že kritická cesta, na níž se nelze při přípravě akce zpozdít, vede přes „uzly“: suchá varianta, terén, hry a pomůcky k finálnímu programu. Tyto činnosti je nutné při přípravě programu hlídat, jejich případným zpožděním by došlo ke zpoždění, v krajním případě i nezdaru celé akce. U ostatních činností je v přípravě určitá časová rezerva, jejich prodloužení nemusí znamenat prodloužení celého procesu.

U analýzy průběhu akce lesní pedagogiky se jedná o nejjednodušší možnou kritickou cestu vzhledem ke skutečnosti, že jde o činnosti probíhající za sebou – sériově. Výhodou tohoto modelu je jednoduchost, nevýhodou fakt, že každá zejména časová změna, byť jediné aktivity ovlivní průběh celé zbývající části programu. Navíc v případě, kdy by došlo k zásadní negativní změně jedné z částí programu, již není možné pokračovat dál (na rozdíl od projektů, kdy probíhá více akcí paralelně a v průběhu děje je možné kritickou cestu operativně měnit).

Kritická cesta není typickým nástrojem pro posuzování aktivit lesní pedagogiky, a proto se nepodařilo dohledat v literatuře žádnou obdobnou práci, s níž by bylo možné porovnat zjištěné výsledky.

Metoda kritické cesty je standardně využívána při řízení projektů složených z mnoha dílčích činností. Jedná se o jednu ze základních metod síťové analýzy v projektovém řízení. Pro využití této metody je důležité dobře odhadnout délku trvání jednotlivých aktivit. Význam kritické cesty spočívá v tom, že projekt nemůže být dokončen dříve, než je právě doba trvání kritické cesty. Zpoždění jednotlivých aktivit na kritické cestě vždy vede k prodloužení doby dokončení projektu, ovšem zrychlení provedení některých aktivit ne vždy znamená dřívější ukončení projektu, v závislosti na konkrétní situaci. Z výše uvedeného je zřejmé, že je metoda kritické cesty zaměřena zejména na časovou analýzu projektů (Jablonský 2007).

Využití metody kritické cesty v lesní pedagogice by bylo vhodnější např. v situaci, kdy je pro děti připravená cesta se stanovišti a po trase se pohybuje několik skupin dětí, které plní úkoly v různém pořadí. Využitím metody kritické cesty by potom bylo možné vytipovat rizika, např. že se na jednom stanovišti setká více skupin dětí, které zde budou muset čekat, než úkol dokončí předchozí skupina.

7 Závěr

Cílem této práce bylo vytvoření návodu přípravy akce lesní pedagogiky pro začínající lesní pedagogy (metodický postup + ukázka jednodenního programu pro děti) včetně ukázky nástrojů, které je možné při chystání takového programu využít (SWOT analýza, kritická cesta) pro minimalizaci rizik neúspěchu akce.

Práce obsahuje metodický postup přípravy programu lesní pedagogiky. Zásadní je začít akci plánovat s dostatečným časovým předstihem (až 1 měsíc) a dostatečně se informovat o dětech, které se mají plánované akce zúčastnit. Při plánování délky trasy a náročnosti úkolů je nezbytné přihlížet zejména k věku účastníků a zohlednit specifika jednotlivých věkových skupin dětí. Značný podíl na úspěchu akcí lesní pedagogiky má též vhodný výběr pomůcek.

Byl připraven jednodenní program lesní pedagogiky pro mladší (děti z mateřských škol a 1. a 2. třídy ZŠ) a starší děti (3. až 5. třída ZŠ), a to včetně programu pro případ nepříznivého počasí. V této práci navržený program pro menší děti (MŠ + 1. a 2. třída ZŠ) obsahuje následující aktivity: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, svačina, poznávání dřevin, frotáž kůry, lesní zvěř, veverčí spíž, svačina, oplocenka, jak roste les, domečky pro skřítky a závěrečný kruh. Jedná se o čtyřhodinový program s procházkou o délce cca 1,5 km. Program, připravený v této práci pro větší děti (3. a 4. třída ZŠ) se skládá z těchto aktivit: přivítání dětí, seznámení pomocí obrázků, svačina, oplocenka a pěstování lesa, myslivost, svačina, měření stromů, přibližování a manipulace dříví a závěrečný kruh (pro případ potřeby natáhnutí programu nebo zabavení dětí během přesunu mezi stanovišti bylo připraveno navíc několik „miniher“). Jedná se o čtyřhodinový program s procházkou o délce cca 2,5 km.

SWOT analýza byla využita jako nástroj k sumarizaci faktorů, které mohou ovlivnit konání akce lesní pedagogiky. Ze silných stránek konání akce lesní pedagogiky je možné zmínit např. vhodně zvolenou trasu s návštěvou místních zajímavostí, zkušenosti a schopnosti lesního pedagoga či výběr atraktivního doprovodného programu akce. Příležitosti lesní pedagogiky lze spatřovat především v probuzení zájmu dětí o les a odbourání mnohých předsudků veřejnosti a rovněž v seberealizaci a osobním rozvoji lesního pedagoga. Slabé stránky a rizika většinou nějak souvisejí s nekázní ze strany subjektů, objednávajících si akce lesní pedagogiky (nezájem, nespolupráce, nevědomost, dorazí jinak staré děti/v jiném počtu/špatně oblečené děti atd.), roli zde ovšem hraje i počasí a nedostačující finanční zabezpečení.

Metoda kritické cesty upozorňuje na problematické faktory plánování a pořádání akce lesní pedagogiky. Použití této metody pro sériově probíhající činnosti je jednoduché, nicméně upozorňuje na skutečnost, že každá zejména časová změna, byť jediné aktivity ovlivní průběh

celé zbývající části programu. Každá z probíhajících aktivit tak má zásadní vliv na úspěšný průběh celé akce.

Tato práce přináší nezkušenému lesnímu pedagogovi podrobný návod přípravy jednoho výukového dne pro dvě různé věkové skupiny dětí včetně všech potřebných pracovních listů. Současně upozorňuje na důležité aspekty a rizika akce lesní pedagogiky a překládá jednoduchý návod, jak se dostatečně připravit, minimalizovat všechna rizika, a naopak využít příležitosti ke zkvalitnění propagace lesní pedagogiky jako nástroje enviromentálního vzdělávání. Účast na akcích lesní pedagogiky má na děti prokazatelně pozitivní vliv a pořádání těchto akcí umožňuje budování jejich pozitivního vztahu k přírodě již od útlého dětství.

8 Literatura

Odborné publikace

BOLFOVÁ, M. 2012: *Lesní pedagogika a její zařazení do environmentální výchovy v mateřské škole*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci.

DANIŠOVÁ, J. 2018. *Družiny venku*. Vzdělávací centrum TEREZA, z. ú., 74 s. ISBN: 978-80-87905-14-2.

GYÖREK, N. 2010. *Forest pedagogy in Slovenia*. Institute for forest pedagogy, University of Ljubljana, 8 s.

JABLONSKÝ, J. 2007. *Operační výzkum: Kvantitativní modely pro ekonomické rozhodování*. Professional Publishing, 323 s. ISBN: 978-80-86946-44-3

JANKOVSKÁ, Z. 2015: *Lesní pedagogika a její vliv na děti předškolního věku*. Bakalářská práce, Technická univerzita v Liberci.

JIRÁSEK, I. 2004. *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*. *Gymnasion CZ, 1 (1)*. Praha: Prázdninová škola Lipnice. ISSN: 1214-603X.

JURČÍKOVÁ, D., PAVELKOVÁ, A., RYŠKOVÁ, J., ŠUBA, M., PALACKÁ, A. 2014. *Rukověť pro začínající lesní pedagogy*. Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem. ISBN: 978-80-905423-9-6.

KOLLÁROVÁ, D. 2021. Forest pedagogy in a primary education and its perception by the pedagogues. *Zborník Radov, 23 (24)*. Pedagogická fakulta v Užitzu. ISSN: 2560-550X.

KOŘÍNKOVÁ, Z. 2019: *Lesní pedagogika na Chomutovsku a její využití ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět*. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni.

KUTÝ, M. 2008. *Seminář Lesní pedagogika v ČR*. Lesnická práce, 87 (9).

LESKOVCOVÁ, M., MATOUŠKOVÁ PRYLOVÁ, L., PALACKÁ, A. 2012. *Environmentální výchova v České republice a v EU, systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. 108 s. ISBN: 978-80-87472-42-2.

MACHÁČKOVÁ, K. 2021. *Forest educators as bearers and implementers of deep ecology ideas*. *Central European Forestry Journal, 67 (1)*. ISSN: 2454-0358.

- MACHAR, I. 2009. *Úvod do ekologie lesa a lesní pedagogiky pro učitele přírodopisu a environmentální výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého. 104 s. ISBN: 978-80-244-2357-9.
- MACHAR, I. 2011. *Co je lesní pedagogika? Biologie, chemie, zeměpis: časopis pro výuku přírodovědných předmětů na základních a středních školách, 20 (1)*. Praha: Univerzita Karlova, ISSN: 1210-3349.
- MINISTERTVO ZEMEDĚLSTVÍ 2021. *Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2020*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 128 s. ISBN: 978-80-7434-625-5.
- NAESS, A. 1989. *Ecology, community and lifestyle: Outline of an ecosophy*. Cambridge, Cambridge university press, 223 p.
- PALACKÁ, A. 2018. *Jak se stát lesním pedagogem*. Lesnická práce, 97 (9).
- PASTUKH, O. A., ZHUK, Y. A. 2021. *Digital forest pedagogy in context of distance learning*. IOP Conf. Ser.: Earth Environment. Sci. 806 012024
- PROKEŠOVÁ, A. 2013: *Lesní pedagogika*. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- ŘÍHOVÁ, J. 2018: *Využití SWOT analýza v sebereflexi začínajícího učitele MŠ*. Bakalářská práce, Západočeská univerzita v Plzni.
- SMRTOVÁ, E., ZABADAL, R., KOVÁŘÍKOVÁ, Z. 2012. *Za Naturou na túru: metodika terénní výuky*. Praha: Apus, 189 s. ISBN: 978-80-260-1591-8.
- SYNEK, M., ŽATKA, R. 2012. *Environmentální výchova v terénu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. 144 s. ISBN: 978-80-87472-22-4.
- ŠEJBLOVÁ, S. 2019. *Abecedou za přírodou*. Vlastním nákladem, 149 s. ISBN: 978-80-270-6834-0.
- VARTIANEN, H., ENKENBERG, J. 2011. *Enlargement od Edducation Innovation: An Instructional Model of the Case Forest Pedagogy*. University od Eastern Finland: Proceedings of NBE 2011, 179 s.
- WEDLICHOVÁ, I. 2011. *Emoční inteligence*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 128 s. ISBN: 978-80-7414-347-2.
- WOODS, H., NELSON, N., YAZBECK, S. L., DANIS, I., ELLIOTT, D., WILSON, J., PAYJACK, J., PICKUP, A. 2018. *With(in) the forest: (Re)conceptualizing Pedagogies of Care*. Journal of Childhood Studies, 43 (1).

ZAPLETAL, M. 1987. *Velká encyklopedie her I. Hry v přírodě*. Praha: Olympia, 629 s. ISBN: 80-901826-6-6.

Elektronické zdroje

Česká zemědělská univerzita v Praze - Školní lesní podnik Kostelec n. Černými lesy [online]. 2021 [cit. dne 2022-08-30].

Dostupné z: <<https://slp.czu.cz/cs/r-17570-lesni-pedagogika> >

Forestpedagogics [online]. 2017 [cit. dne 2022-08-12].

Dostupné z: <<http://forestpedagogics.eu/portal/objectives>>

Lesy České republiky - lesní pedagogika v ČR [online]. 2022 [cit. dne 2022-08-01].

Dostupné z: <<https://lesy-cr.cz/rady-a-osveta/lesni-pedagogika-v-cr/>>

Lesní pedagogika [online]. 2015 [cit. dne 2022-08-01].

Dostupné z: <<https://www.lesnipedagogika.cz/cz/lesni-pedagogika/co-je-lesni-pedagogika>>

Lesní pedagogika [online]. 2018 [cit. dne 2022-08-12].

Dostupné z: <<https://www.lesnipedagogika.cz/data/web/lp/jednotny-postup-pro-realizaci-lp-2018.pdf>>

Lesní pedagogika 2021 - výroční zpráva [online]. 2021 [cit. dne 2022-08-30].

Dostupné z: <<https://www.lesnipedagogika.cz/data/web/lesni-pedagogika-v-cr/vyrocnizprava-lp-2021-f.pdf>>

Lesní pedagogika 2022 – koncepční materiály [online]. 2022 [cit. dne 2023-02-22].

Dostupné z: <[https://www. Koncepční materiály - Lesní pedagogika - Lesní pedagogika.cz \(lesnipedagogika.cz\)](https://www.Koncepční_materiály_-_Lesní_pedagogika_-_Lesní_pedagogika.cz(lesnipedagogika.cz))>

Lesy hlavního města Prahy [online]. 2020 [cit. dne 2022-08-30].

Dostupné z: <<https://lhmp.cz/ekologicka-vychova/o-nas/profil-strediska/>>

Letem lesem [online]. 2019 [cit. dne 2022-08-12].

Dostupné z: <<http://letemlesem.cz/zajimavosti/lesni-pedagogika-vzdelavani-a-zabava-primo-v-lese/>>

Ministerstvo zemědělství [online]. 2020 [cit. dne 2022-08-23].

Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/file/646382/Koncepce_statni_lesnicke_politiky_do_roku_2035.pdf>

Ministerstvo zemědělství a Lesy České republiky, s.p. [online]. 2010 [cit. dne 2023-03-14].

Dostupné z: <<https://http://www.mezistromy.cz/userdata/download/lesni-pedagog/koncepce.pdf>>

Ministerstvo životního prostředí [online]. 2022 [cit. dne 2022-08-23].

Dostupné z: <<https://www.databaze-strategie.cz/cz/mzp/strategie/statni-program-environmentalniho-vzdelavani-vychovy-a-osvety-ceske-republiky-a-akcni-plan?typ=tab>>

Nadace dřevo pro život [online]. 2022 [cit. dne 2022-08-30].

Dostupné z: <<https://www.drevoprozivot.cz/do-lesa-s-lesnikem/>>

PAWS Project 2004-2007. PAWS coursebook. [online]. 2007 [cit. dne 2022-08-04].

Dostupné z: <<https://www.lesnipedagogika.cz/data/web/literatura/coursebook.pdf>>

Sdružení vlastníků obecních a soukromých lesů v ČR [online]. 2022 [cit. dne 2022-08-23].

Dostupné z: <<https://www.svol.cz/lesni-pedagogika/formy-provozovani-financovani/>>

Spellstudio [online]. 2022 [cit. dne 2022-08-15].

Dostupné z: <<https://www.spellstudio.cz/co-je-zazitkove-uceni.htm>>

Střední lesnická škola Hranice [online]. 2020 [cit. dne 2022-08-30].

Dostupné z: <<https://www.slshranice.cz/lesni-pedagogika/>>

Vojenské lesy a statky dětem [online]. 2022 [cit. dne 2022-08-02].

Dostupné z: <<https://deti.vls.cz/cz/lesni-pedagogika/o-lesni-pedagogice>>

9 Samostatné přílohy

9.1 Program pro mladší děti

"Za poznáním lesa"

Cca v 7:00 - 7:30 dorazíme na místo srazu. V rychlosti si projdeme trasu a zopakujeme si program (kde bude jaká zastávka a jaká tam bude probíhat aktivita/hra). Na zastavení "Poznávání dřevin" si připravíme větvičky jehličnatých a listnatých stromů; na zastavení "Lesní zvěř" rozložíme a připravíme shozy a kožešiny. Poté se vrátíme na místo srazu, kde čekáme na příjezd dětí.

Začátek programu v 8:00 - příjezd do lesa, přivítání dětí (10 minut)

Po příjezdu dětí vyrazíme na plácek, nacházející se cca 100 - 200 m od výchozího místa ve směru trasy. Zde necháme děti posedat si do kroužku na podsedáky a nastíníme jim, co je během programu čeká a čemu se budeme věnovat. Dětem se představíme, můžeme při tom použít "mikrofon" ze šišky, klacíku či parůžku a vysvětlíme, že vždy mluví pouze ten, kdo jej drží. Připomeneme také další pravidla pobytu v lese (nekřičet, neodhazovat odpadky, nepoužívat mobil, nevzdalovat se od skupiny, přihlásit se o slovo, ihned nahlásit případný úraz...).

Seznámení pomocí obrázků (20 minut)

Dětem rozdáme připravené zalaminované obrázky lesní zvěře a vyzveme je, aby se postupně (do mikrofону) nahlas představily, pojmenovaly zvíře na obrázku a zkusily o něm říct pár slov. Během představování dětem lepíme jmenovky (na kobercovou pásku napíšeme jméno dítěte a nalepíme na bundu nebo čepici).

1. svačina (10 - 15 minut)

Ideální je ovoce nebo jiné drobné občerstvení, vyzveme děti, aby si sladkosti nechaly až na druhou přestávku.

Po svačině pokračujeme cca 200 metrů po trase, kde se nachází smíšený les.

Poznávání dřevin (10 minut)

Ukážeme dětem rozdíly mezi listnatými a jehličnatými stromy. Necháme děti osahat si listy i jehličí a přivonět si. Podle šikovnosti dětí můžeme ukázat i základní poznávací znaky běžných lesních dřevin nacházejících se kolem nás. Typické znaky jednotlivých stromů a rozdíly mezi nimi můžeme dětem ukazovat i následně po celou dobu programu.

Přesuneme se asi o 100 metrů dále po cestě a odbočíme do lesního porostu s pestrou dřevinnou skladbou.

Frotáž kůry (20 minut)

Menší děti rády vyrábějí a věnují se manuální činností. K provedení frotáže kůry potřebujeme papír a voskovky. Přiložíme papír na kmen stromu a kreslením voskovkou na papír se na něj přenesou struktura kůry vybraného stromu. Ukážeme dětem postup a zatímco tvoří, povíme jim něco o kůře stromů a necháme je pozorovat, jak se kůra jednotlivých stromů liší. Můžeme také mít dopředu na papírech předkreslené/předtištěné stromy, kdy děti na kmen provedou výše popsanou frotáž a do koruny si mohou pomoci oboustranné lepicí pásky nalepit přírodniny (listí, jehličí, plody dle vlastního výběru). Vytvořený obrázek si děti mohou nechat na památku.

Z porostu se vrátíme zpět na cestu a pokračujeme asi 300 metrů na plácek ke krmelci.

Lesní zvěř (15 - 20 minut)

Další zastávka bude věnována lesní zvěři. Zeptáme se dětí, jaká zvěř se v lese vyskytuje a jestli už nějakou viděly. Můžeme jim napovídat pomocí pohádek (např. O Budulínkovi, Liška Bystrouška, jelen Větrník, O červené Karkulce, Bambi...). Z batohu vyndáme kožešiny a shozy základních druhů zvěře, necháme je děti osahat a potěškat si; zatím jim povídáme základní informace o zvěři. Zeptáme se dětí, jestli vědí, co dělají zvířátka v zimě, čím se živí, která zvířata spí zimním spánkem, která si dělají zásoby na zimu apod. Tím plynule přejdeme k další aktivitě.

Popojdeme z plácku asi 50 metrů do smrkového porostu.

Veverčí spíž (10 - 15 minut)

Vysvětlíme dětem, že veverky si dělají zásoby na zimu a že je zkusíme napodobit. Z podsedáků nebo lana vytvoříme kruh, kam budeme zásoby ukládat. Úkolem dětí je nosit do kruhu šišky (po jedné), přitom se smí pohybovat pouze jako veverky = skákat. Obtížnost hry můžeme zvýšit nařízením skákání pouze po jedné noze.

Pokračujeme v cestě, asi po 100 metrech na místě nevyužité lesní skládky rozdáme dětem podsedáky a dáme jim čas se nasvačit.

2. svačina (15 - 25 minut)

Větší svačina - děti snědí jídlo, které si přinesly a mohou si dát i sladké. Dohlédneme, aby se děti pořádně napily.

Po cestě se přesuneme k oplocence vzdálené asi 200 metrů.

Oplocenka (20 minut)

Zastavíme se s dětmi u oplocenky a vysvětlíme jim, k čemu slouží. Vezeme děti dovnitř do oplocenky. Školáky můžeme nechat spočítat stromečky v řadách, s dětmi z MŠ stromečky obíháme (jako že je zaléváme) a sešlapáváme kolem nich buřeň.

Oplocenku za sebou důkladně zavřeme a popojdeme asi 200 metrů. Zastavíme se v místě, odkud je dobrý výhled na mýtní porost, probírkový porost a čerstvě zajištěný porost.

Jak roste les (20 - 30 minut)

Vysvětlíme dětem jak funguje lesní ekosystém a jaké jsou funkce lesa. Rozdáme dětem pracovní listy a pomáháme jim je vyplnit - děti mají za úkol nakreslit nebo nalepit semínka, semenáček a potom dospělý strom. Povídáme si s dětmi o tom, co vše musí lesník udělat, aby ze semínek vyrostl vzrostlý les.

Nacházíme se před cílem trasy, děti již pravděpodobně budou unavené a zahlcené informacemi. Po asi 200 metrech chůze uděláme odbočku do mýtního porostu, kde bude následovat odpočinková aktivita.

Domečky pro skřítky (25 - 30 minut)

Povyprávíme dětem pohádku o lesní skřítcích a vílách. Děti potom mají za úkol pro ně postavit domečky (mohou stavět jednotlivě i ve skupinkách), aby se měli kam ukrýt před deštěm. S dětmi si jejich výtvary prohlédneme, děti řeknou a popíší co postavily.

Před polednem bychom měli dojít do cíle trasy.

Závěrečný kruh (15 minut)

V cíli trasy na vhodném místě znovu rozesadíme děti do kroužku na podsedáky, kde si s nimi stručně zopakujeme, co jsme celý den dělali a zažili. Pomocí "mikrofonu" dáváme dětem postupně slovo, necháme každé říct, co se mu líbilo/nelíbilo nebo co nového se během programu dozvěděl. Nakonec se s dětmi rozloučíme a pozveme je znovu do lesa.

9.2 Program pro starší děti

Program "Růst lesa"

Cca v 7:00 - 7:30 dorazíme na místo srazu. V rychlosti si projdeme trasu a zopakujeme si program (kde bude jaká zastávka a jaká tam bude probíhat aktivita/hra). Na zastavení "Myslivost" rozmístíme kolem vybrané kazatelny kožešiny zvěře. Poté se vrátíme na místo srazu, kde čekáme na příjezd dětí.

Začátek programu v 8:00 - příjezd do lesa, přivítání dětí (10 minut)

Po příjezdu dětí vyrazíme na plácek, nacházející se cca 100 - 200 m od výchozího místa ve směru trasy. Zde necháme děti posedat si do kroužku na podsedáky a nastíníme jim, co je během programu čeká a čemu se budeme věnovat. Dětem se představíme, můžeme při tom použít "mikrofon" ze šišky, klacíku či parůžku a vysvětlíme, že vždy mluví pouze ten, kdo jej drží. Připomeneme také další pravidla pobytu v lese (nekřičet, neodhazovat odpadky,

nepoužívat mobil, nevzdalovat se od skupiny, přihlásit se o slovo, ihned nahlásit případný úraz...).

Seznámení pomocí obrázků (20 minut)

Dětem rozdáme připravené zalaminované obrázky stromů a různých přírodnin a vyzveme je, aby se postupně (do mikrofону) nahlas představily, pojmenovaly strom/věc na obrázku a zkusily o něm říct pár slov. Během představování dětem lepíme jmenovky (na kobercovou pásku napíšeme jméno dítěte a nalepíme na bundu nebo čepici).

1. svačina (10 - 15 minut)

Ideální je ovoce nebo jiné drobné občerstvení, vyzveme děti, aby si sladkosti nechaly až na druhou přestávku.

Po svačině pokračujeme v cestě. Přesuneme se cca 500 metrů po trase k oplocence. Oplocenka byla zalesněna JD, sousedí v kulturou SM.

Oplocenka a pěstování lesa (30 minut)

Vysvětlíme a názorně dětem ukážeme rozdíly mezi JD a SM. Rovněž popíšeme, proč jsou některé dřeviny pěstovány v oplocence a jiné volně. Přesuneme se s dětmi do oplocenky, ukážeme jim jak udělat zkusnou plochu a necháme je zkontrolovat zalesnění (spočítat stromečky). Vysvětlíme dětem co, jak a proč lesníci dělají.

Oplocenku za sebou důkladně zavřeme a popojdeme asi 500 metrů na menší holinu s kazatelnou a krmelištěm.

Myslivost (30 - 45 minut)

Na tomto stanovišti vysvětlíme dětem rozdíl mezi lesníkem a myslivcem. Rovněž popíšeme a ukážeme rozdíly mezi rohy a parohy (mufloní roh vs. paroh z jelena), vše necháme děti osahat a potěžkat. Po domluvě s majitelem (a ujištění se o dobrém stavu) kazatelny můžeme vzít děti postupně nahoru. Děti s pomocí dalekohledu hledají kožešiny zvířete předem rozmístěné v okolí kazatelny. Zbytek dětí pod posedem si prohlíží lebku srnce a snaží se ji co nejlépe popsát, mohou se ji rovněž pokusit namalovat. Po vystřídání všech dětí na posedu s nimi podle obrázků probereme i další myslivecká zařízení (vysvětlíme dětem jak se jmenují a k čemu slouží - např. krmelec, přezimovací obůrka, naháňkový posed apod.). Pro zpestření zařadíme do programu také mysliveckou mluvu s tím, že nejprve necháme děti tipovat co daný výraz znamená (pírko, barva, kvítek u lišky...). Děti se také můžeme zeptat, jestli vědí kdo je Hubert/Diana a následně jim to vysvětlit.

Zůstaneme na místě a následuje oddechový čas.

2. svačina (15 - 25 minut)

Větší svačina - děti snědí jídlo, které si přinesly a mohou si dát i sladké. Dohlédneme, aby se děti pořádně napily.

Po svačině vyrazíme na cestu, ujdeme asi 600 - 700 metrů po trase. Zastavíme na cestě na místě mezi holinou a vysokým lesem.

Měření stromů (30 minut)

Na měření rozdělíme děti do dvou skupin. První skupina se snaží změřit výšku vybraného stromu pomocí podobnosti trojúhelníků. Druhá skupina dětí se pomocí průměrky snaží změřit tloušťku vybraného stromu. Na závěr si každé dítě najde na holině "svůj" pařez a zkusí spočítat letokruhy - určit stáří stromů před pokácením.

Přesuneme asi 400 - 500 metrů ke skládce dříví.

Přibližování a manipulace dříví (25 - 30 minut)

Vysvětlíme dětem princip přibližování dříví (jak, proč, jakými způsoby přibližujeme). Necháme děti zkusit si manipulaci dříví pomocí háku a lana nebo vynášecích kleští a uvědomit si váhu dříví a náročnost této práce. Můžeme udělat štafetový závod v tahání lehčí kulatiny na laně.

Před polednem bychom měli být v cíli trasy.

Závěrečný kruh (15 minut)

V cíli trasy na vhodném místě znovu rozesadíme děti do kroužku na podsedačky, kde si s nimi stručně zopakujeme, co jsme celý den dělali a zažili. Pomocí "mikrofonu" dáváme dětem postupně slovo, necháme každé říct, co se mu líbilo/nelíbilo nebo co nového se během programu dozvěděl. Nakonec se s dětmi rozloučíme a pozveme je znovu do lesa.

Při všech přesunech na větší vzdálenosti můžeme s dětmi cestou hrát tzv. "minihry" (upoutáme pozornost dětí, zabavíme je). Tyto hry jsou doplňkové, do programu je nemusíme nutně zařazovat, naopak při zájmu dětí je můžeme opakovat.

9.2.1 "Minihry" (zdržení při přesunu o 5 - 10 minut)

a) poznávání stop - vyzveme děti, aby cestou pozorovaly stopy, které se v lese nacházejí a zkusily identifikovat, od čeho jsou (zvěř, pes, člověk, lesní technika...)

b) mravenčí pošta - princip stejný jako u běžné tiché pošty, rozdělíme děti do 2 skupin a necháme je šeptem si mezi sebou posílat zprávu, na konec můžeme zařadit i vyučující děti, začínáme jednoduchými výrazy, postupně zvyšujeme obtížnost (daněk - v lese se nekřičí - Atropa bella donna apod.)

- c) klest - využijeme ideálně když děti začnou po cestě sbírat klacíky - vysvětlíme dětem co je to klest a jak se využívá, necháme děti udělat hromádku klestu např. kdo nasbírá větší hromádku klestu během 5 minut
- d) vítr, požár, povodeň - během cesty do běžného hovoru vkládáme slova vítr/požár/povodeň, děti musí správně zareagovat: na slovo vítr se všichni musí chytit stromu, na slovo požár si všichni dřepnou, na slovo povodeň musí všichni vylézt na pařez, zapojíme i vyučující děti, ve vyhlašování slov se můžeme s dětmi vystřídat
- e) křovinořez - točíme lanem kolem sebe, děti přes lano přeskakují
- f) probírka - vysvětlíme dětem jak roste les a jak jej pěstujeme - jedno dítě/vyučující bude semenný strom, ze kterého vypadají semínka (ostatní děti), semínka dřepí, ale pomalu rostou (stoupají si) a roztahují větve (ruce) a začínají si navzájem vadit - aby stromy vyrostly, potřebují světlo - jedno vybrané dítě/vyučující bude lesníkem a některé stromky musí vyřezat (např. na vánoční stromky), aby ty ostatní mohly lépe růst (prořezávka), stromy rostou dál, ale opět je potřeba některé odstranit (probírka), abychom získali zdravý a stabilní mýtní porost, děti si role mohou vystřídat
- g) lovecká - princip stejný jako u hry "Rybičky, rybičky, rybáři jedou" - jedno dítě je "lovec", snaží se pochytat ostatní děti "zvěř"
- h) srážka autem - vybereme dvě děti jako "auta" - ty běhají po vyznačeném úseku lesní cesty tam a zpět, ostatní děti jsou "zvěř", snaží se přeběhnout přes cestu aniž by je "srazilo auto"

9.3 Mokrý varianta

Mít připravenou mokrou variantu programu je důležité, aby se akce mohla uskutečnit i při případné nepřízní počasí. Akci je možné uspořádat buď v terénu – v nějakém přístřešku nebo budově, např. na lesní správě nebo přímo ve škole. V této práci byl pro obě věkové skupiny dětí vytvořen stejný program, věku dětí se v průběhu akce přizpůsobí detailnost/hloubka vysvětlování a délka povídání o jednotlivých tématech. Mokrý varianta je navržena částečně jako práce s pracovními listy, částečně jako povídání LP s dětmi. Program konaný ve škole je nutno přizpůsobit výuce. Nejčastěji se skládá buď ze 4 tříčtvrtěhodinových bloků nebo ze 2 bloků po hodině a půl s delší (např. 30-ti minutovou) přestávkou.

9.3.1 Program „Les ve škole“

Začátek programu v 7:45/7:50/8:00 (dle začátku výuky dětí) – přivítání se s dětmi

Pro navození méně formální atmosféry necháme děti posedat si na židličky do kroužku uprostřed učebny a nastíníme jim, co je během programu čeká a čemu se budeme věnovat. Dětem se představíme, můžeme při tom použít "mikrofon" ze šišky, klacíku či parůžku a vysvětlíme, že vždy mluví pouze ten, kdo jej drží. Stanovíme pravidla komunikace – nekřičet, nepoužívat mobil, přihlásit se o slovo atd. Stručně dětem představíme program – bude se jednat o 3 různě zaměřené bloky, první část bude věnována stromům, druhá lesní zvěři a ve třetí budeme tvořit a hrát si.

Seznámení pomocí obrázků (20 minut)

Dětem rozdáme připravené zalaminované obrázky lesní zvěře a vyzveme je, aby se postupně (do mikrofonu) nahlas představily, pojmenovaly zvíře na obrázku a zkusily o něm říct pár slov. Během představování dětem lepíme jmenovky (na kobercovou pásku napíšeme jméno dítěte a nalepíme na tričko).

Naše dřeviny (45 minut)

Představíme dětem základní druhy dřevin, vyskytující se v lesích v ČR, vysvětlíme rozdíl mezi listnatými a jehličnatými stromy. Ideální je si před začátkem programu natrhat větvičky jednotlivých stromů na ukázkou. Nejdříve společně s dětmi vzpomínáme na již známé informace o dřevinách, poté děti seznámíme s dalšími důležitými údaji. Necháme děti osahat si větvičky a vnímat velikosti a tvar listů/jehličí, popř. pupenů, jejich strukturu a povrch, barvu a strukturu borky letorostů apod.

1. svačina (10 - 15 minut)

Myslivosť (60 minut)

Druhá část programu bude věnována povídání o lesní zvěři. Přineseme dětem ukázat kožešiny, lebky a shozy jednotlivých druhů zvěře. Seznámíme děti s druhy zvěře, žijícími v lesích v ČR, představíme jim a necháme osahat kožešiny, vysvětlíme jim rozdíly mezi rohy a parohy, které si děti rovněž mohou prohlédnout, potěžkat... Vysvětlíme dětem rozdíl mezi prací lesníka a myslivce, popíšeme péči o zvěř v zimním období. Můžeme s dětmi také vyplnit nějaké pracovní listy, např. některé z volně dostupných na webu ČMMJ: <https://www.cmmj.cz/wp-content/uploads/2019/11/Pracovni-Listy.pdf>. Využijeme např. pracovní listy s tématem shozů/paroží, stop zvěře a mysliveckých zařízení.

2. svačina (10 - 15 minut)

Tvoření (30 minut)

Třetí část programu je zaměřena spíše hravě (děti jsou již unavené a neudrží pozornost). Necháme děti vybrat si zvířátko (např. koupené na webu:

<https://eshop.thinkcreative.cz/drevene-vyrezy-sady-kreativni/divoka-zvirata-dreveny-vyrez-tvoreni-tabor-zviratko-divoke-lesni-ryby-veverka-jelen-vlk/>), které si mohou vymalovat a odnést na památku. Kromě zvířat můžeme dětem přinést např. listy – buď rovněž koupené nebo třeba sádrové odlitky, které si rovněž mohou vymalovat a odnést na památku.

AZ-kvíz (20 minut)

Rozdělíme děti do dvou skupin, které budou hrát proti sobě. Cílem je, stejně jako u oblíbené televizní hry, odpovídat na otázky a získanými políčky propojit všechny tři strany trojúhelníku. Dětem pokládáme otázky, sepsané na obrázku níže. Menším dětem můžeme dát podrobnější nápovědu nebo jim vymyslet snazší otázku.

Závěrečný kruh (15 minut)

Po hře děti zklidníme a znovu je usadíme do kroužku, kde si s nimi stručně zopakujeme, co jsme celý den dělali. Pomocí "mikrofonu" dáváme dětem postupně slovo, necháme každé říct, co se mu líbilo/nelíbilo nebo co nového se během programu dozvěděl. Nakonec se s dětmi rozloučíme a pozveme je na další akci, tentokrát do lesa.